

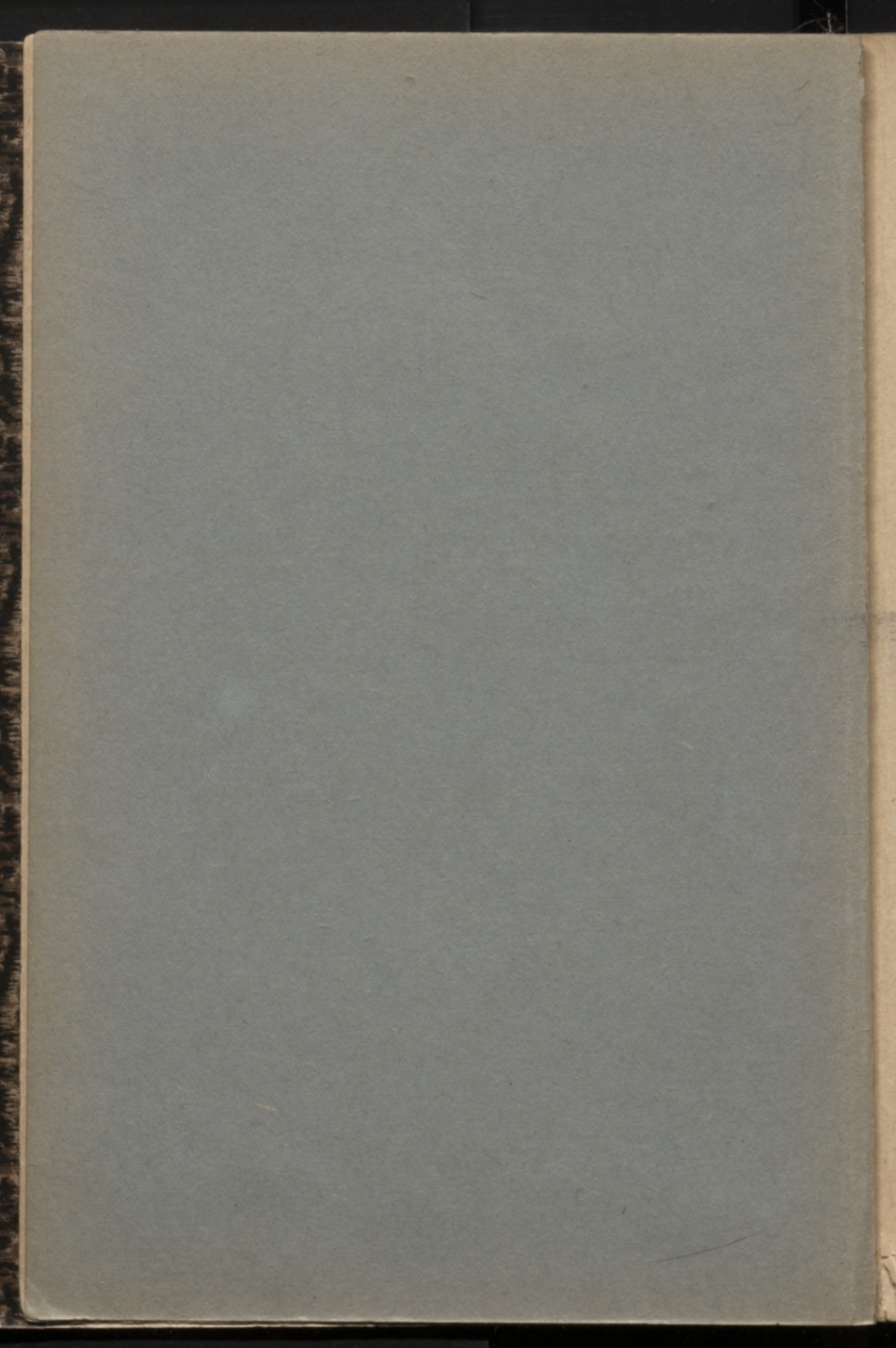
140

Latv. Ned

Leons Rozentāls
zvērināta advokata palīgs

TESTAMENTA
IZPILDĪTĀJS

Rīgā, 1939. g.

L 34 m/f
751

Latv. Ned

Leons Rozentāls
zvērināta advokata palīgs

TESTAMENTA IZPILDĪTĀJS

Rīgā, 1939. g.

L. V. B.

№

357087

0209065730

I.

Mantojuma tiesības, paredzot mantojuma atstājēja tiesības noteikt sava īpašuma likteni nāves gadījumam, reizē ar to kā vienu no pamatprincipiem nodibina principu par testatora pēdējās gribas ievērošanu pēc iespējas neskartā veidā. Gan radot publiskās interesēs zinamus ierobežojumus testatora gribas patvaļīgam izpaudumam, likumdevējs tomēr principā vienmēr sargā testatora pēdējās gribas izpildīšanu, uzturot pēc iespējas spēkā, piem., pat defektīvus testamentus: voluntas testatoris spectanda est. Pie institūtiem, kas radīti testatora gribas aizsardzībai un izpildīšanai, pieder testamenta izpildītājs (Testamentvollstrecker, душеприказчикъ, executeur testamentaire, executor).

Neskatoties uz to, ka taisni romiešu tiesībās, plaši izveidojās testātoriska mantošana un ka jau tur šai sakarībā iesakņojās principi par testatora gribas aizsardzību un ievērošanu, tās tomēr nepazīna testamenta izpildītāja institutu. Zinamu testamenta izpildītāja surogatu romiešu tiesībās mēs atrodam legata veidā, kad novēlētais legāts legātaīrām jāizdod citām personām vai jāizlieto noteiktam mērķim.

Šis institūts ir jau plašāk izveidots kanoniskās tiesībās; reizē ar kristīgās ticības izplatīšanos nācies biežāk sastapties ar novēlējumiem baznīcai, pie kam ticīgie testatori sāka iecelt uzticamas personas,

kam bija jāseko, lai testatora noteiktais tiktu izvests dzīvē saskaņā ar viņa gribu un dotiem norādījumiem.

Zinātnē pastāv arī tieksme saistīt testamenta izpildītāja instituta izveidošanos ar vācu tiesībām pazīstamo «Treuhänder'a» institutu; mantojuma atstājējs dzīves laikā slēdza ar tādu Treuhänder'u (arī Salmann) līgumu par visas savas mantas nodošanu viņam, lai tas ar to rīkotos saskaņā ar mantojuma atstājēja gribu.

Arī senā Krievijā testamenta izpildītāja instituts izveidojās sakarā ar tīri reliģioza rakstura uzdevumiem — testators uzdeva testamenta izpildītājam rūpēties pēc testatora nāves par viņa dvēseles aizlūgumiem un par noteiktām izmaksām reliģiskiem mērķiem. Ar to arī izskaidrojams īpats testamenta izpildītāja apzīmējums krievu valodā.

Vācijā testamenta izpildītājs pamazām kļuva par testatora vienpusīgi izteiktās gribas izpildītāju, pie kam vācu tiesības uztver to kā amatu (Amt), kurš padots ļoti tālu ejošai tiesas kontrolei. Vācijas likumdošanā šis instituts ļoti sīki, gandrīz kazuistiski reglamentēts. BGB veltī šim institutam veselus 30 pantus (2197.—2227. §§). BGB uzskata testamenta izpildītāju pirmām kārtām par amata izpildītāju; šim amatam galveno saturu dod testamentā izteiktais, bet blakus tam tā tiesības un pienākumus noteic likums pats par sevi. Faktiski pēc BGB pietiek ar testamenta izpildītāja iecelšanu testamentā jeb pat ar uzdevumu to iecelt, un tad visu tālāko jau paredz, noteic un sīki reglamentē likums. Plašas

tiesības testamenta izpildītāja uzraudzībā ir tiesai — Nachlassgericht'am (t. i. tiesa, kas kārtu mantojuma lietas); šī tiesa vispirms raugas, lai testamenta izpildītājs būtu viņas noteiktā laikā iecelts, ja iecelšana nav notikusi testamentā, bet tanī iecelšana uzdots tiesai jeb trešai personai. Ieceltai personai jāpieteicas tiesas noteiktā termiņā tiesā ar nenosacītu paziņojumu, ka tā ir ar mieru uzņemties testamenta izpildītāja amatu. Testamenta izpildītājam BGB paredz trīs galvenus uzdevumus — testatora gribas izpildīšanu, atstātā mantojuma pārvaldīšanu un mantojuma sadalīšanu mantinieku starpā; šai sakarībā testamenta izpildītājam ir tiesības, atkarībā no testamenta satura, aprobežoti vai neaprobežoti mantojuma vārdā uzņemties saistības un viņam ir aktīva un pasīva procesuala lēģitīmacija. Ja testators nav aprobežojis testamenta izpildītāju pārvaldīšanas tiesībās, tad tās testamenta izpildītājam ir ļoti plašas un mantinieki nevar rīkoties ar mantojuma priekšmetu, kas atrodas testamenta izpildītāja pārvaldīšanā. Pārvaldīšanas tiesības aprobežotas ar 30 gadu laiku, ja tikai testators nav noteicis citu, garāku vai īsāku, termiņu. Sakarā ar plašām pārvaldīšanas tiesībām testamenta izpildītājam uzlikti arī zināmi pienākumi pret mantiniekiem; viņam jā sastāda pārvaldāmo objektu saraksts, pieaicinot pie tā sastādīšanas mantiniekus; viņam uzlikts arī norēķināšanās pienākums. Visumā testamenta izpildītāja attiecības ar mantiniekiem regulē normas par pilnvarojuma līgumu. Pie nekārtīgas amata pienākumu pildīšanas testamenta izpildītājs

par savas rīcības sekām atbild ieinteresētām personām. Par savu darbu testamenta izpildītājs var saņemt piemērotu atlīdzību, ja tikai testators nav noteicis citādi. Ir iespējama arī vairāku testamentu izpildītāju iecelšana, kuri tādā gadījumā pilda savus pienākumus kopīgi ar solidaru atbildību, bet testators var paredzēt arī atsevišķus uzdevumus katram testamentu izpildītājam. Domstarpības, kas izceļas vairāku testamentu izpildītāju starpā, kā arī starp testamentu izpildītājiem un mantiniekiem, izšķir Nachlassgericht. Nachlassgericht var arī atcelt testamentu izpildītāju, kas kļuvis rīcības nespējīgs vai kas nekārtīgi pilda savus pienākumus; atcelšana iespējama arī uz ieinteresēto personu lūguma. Jāatzīmē, ka testamentu izpildītājs var arī pats atteikties no sava amata, laikus «uzteicot» to ar paziņojumu tiesai.

Daudz savādības uzrāda šī jautājuma nokārtošana Anglijā. Angļu mantojuma tiesības vispār nepazīst universalsukcesiju, kādēļ principā katram testamentam jāsaturs testamentu izpildītāja (executor) iecelšana, ja mantojums nesastāv vienīgi no nekustama īpašuma. Ja testamentu izpildītājs nav testamentā iecelts, tad tiesa pati no sevis ieceļ tādu testatora gribas izpildītāju (administrator), ar līdzīgām funkcijām; šāds administrators ieceļams tāpat arī pie intestatmantošanas, lai sekotu pareizai mantojuma sadalei un pārejai. Testamentu izpildītāja tiesības un uzdevumi Anglijā ir ļoti plaši; tam ir plašas mantojuma pārvaldīšanas tiesības, viņam piekrīt arī mantojuma sadalīšana un legātu izdo-

šana. Testamenta izpildītājs sāk darboties jau ar testatora nāves momentu un viņam arī jāgādā par testamenta apstiprināšanu. Testaments var sastāvēt arī vienīgi no testamenta izpildītāja iecelšanas, kuram tādā gadījumā ir tiesības pēc sava personīgā ieskata sadalīt visu mantojumu jeb citādi noteikt mantojuma likteni. Testamenta izpildītāja darbības laiks nav aprobežots; atcelt viņu var tikai kriminālnodarījuma gadījumā. Par savu darbību testamenta izpildītājs atlīdzību nesāņem.

Samērā šauras funkcijas ir testamenta izpildītājam Francijā (Code civil 1025.—1034. p.p.); viņa izpildīšanas uzdevums var skart tikai kustamu mantu un viņa darbības laiks aprobežots ar vienu gadu; atzīmējams arī, ka Francijā sievietes ir aprobežotas tiesībās būt par testamenta izpildītāju. Pārējos noteikumos Code civil sevišķas savādības neuzrāda.

Šveices civillikums veltī testamenta izpildītāja institutam, pretēji Vācijas kodekam, minimalāko pantu skaitu (ZGB. 517. un 518. §§). Testamenta izpildītājs šeit nosaukts par gribas izpildītāju (Wilensvollstrecker); tomēr, uzdodot testamenta izpildītājam izpildīt testatora gribu un sevišķi pastrīpojot šo viņa uzdevumu pat nosaukumā, likums noteikti pielīdzina testamenta izpildītāju viņa tiesībās un pienākumos mantojuma pārvaldniekam (amtlicher Erbschaftsverwalter), kurš ieņem mūsu mantojuma aizgādņim līdzīgu stāvokli; testamenta izpildītājs pārvalda mantojumu, sastāda tā sarakstu, sadala to mantinieku starpā, ved lietas mantojuma vārdā u. t. t., citiem vārdiem, reizē ar tīrām testa-

menta izpildītāja funkcijām pilda arī aizgādņa funkcijas.

Negaidot mēs atrodam testamenta izpildītāju arī SPRS civilkodekā; SPRS civiltiesības no 1918. gada līdz 1922. gadam vispār nepazīna mantojuma tiesības. Vēlāk mantojuma tiesības gan tika atzītas, bet ārkārtīgi sašaurinātā apmērā, kā attiecībā uz mantotaicināto personu kontingentu, tā arī mantojuma objekta ziņā. Vēl vairāk aprobežota ir testatoriska mantošana, jo vienīgais, ko testators savā testamentā var noteikt, ir tikai citāda mantojuma sadalīšana, nekā paredz likums, bet to pašu mantotaicināto personu starpā un tās pašas mantojamās summas robežās. Tomēr arī pie šīs visai niecīgās testamenta nozīmes, šis kodeks satur vienu pantu (422. p.), kas paredz testatoram iespēju iecelt savas gribas izpildīšanai testamenta izpildītāju; testamenta izpildītāja funkcijas šis kodeks neparedz. Sevišķs šai kodekā ir tas, ka ieceltam testamenta izpildītājam jāizteic vēl testatora dzīves laikā sava piekrišana uzņemties uzticētos pienākumus; šī piekrišana izteicama vai pašā testamentā, vai tam pievienojamā atsevišķā aktā.

II.

Jau no pievestās, visai konspektīvās normu apceres, kuras regulē testamenta izpildītāja stāvokli citu valstu likumos, redzams, ka tās uzrāda dažādās valstīs lielas atšķirības, kuras no vienas puses izskaidrojamas ar īpatnējiem apstākļiem vienā jeb

otrā valstī, bet no otras puses arī ar neskaidrību par šī instituta īsto juridisko būtību.

Šis jautājums par testamenta izpildītāja juridisko dabu pieder pie strīdīgākiem mantojuma tiesībās. No vienas puses tas apstāklis, ka testamenta izpildītājs nerīkojas ar savu mantu jeb savās interesēs, liek meklēt viņa vietu tanīs juridiskās normās, kas regulē pārstāvības un uzdevuma institutus. Tomēr grūtības, kas rodas pie to jautājumu tuvākas apskatīšanas, kurus izsauc mēģinājums iekļaut testamenta izpildītāja institutu pārstāvja attiecību aplokā, liek savukārt meklēt jautājuma atrisinājumu citos juridiskos institutos; vairākas šī instituta īpatnības, kas tuvina to aizgādņa jeb aizbildņa institutam, mudina meklēt atbildi strīdīgam jautājumam analogijā ar aizgādni, resp. aizbildni.

Mēģinot pieskaitīt testamenta izpildītāju pie pārstāvjiem, mums vispirms būtu jādod atbilde kardinalam jautājumam — kā pārstāvis tad testamenta izpildītājs būtu? Šī uzskata piekritēji dod dažādas atbildes šim jautājumam, nostādot pārstāvam vietā gan mantiniekus, gan testatoru, gan mantojuma masu.

Vismazāk pamatots ir uzskats, ka testamenta izpildītājs ir mantinieku pilnvarnieks (Kozaks, Gierke). Pārstāvība vienmēr nodibinas ar līgumu, resp. ar prezumējamu līgumu (neuzdotā lietvedība), bet testamenta izpildītājs nemaz nevienojas ar mantiniekiem par testamenta izpildītāja pienākumu uzņemšanos; mūsu civillik. 616. p. piezīme pat tieši paredz, ka ja tāda vienošanās ir notikusi, tad šī per-

sona taisni nebūs testamenta izpildītājs, bet tikai mantinieku pilnvarnieks. Tādā veidā šī pazīme netikvien nav raksturīga testamenta izpildītāja instituta būtībai, bet taisni otrādi — vienošanās ar mantiniekiem taisni atņem iespēju kvalificēt šādu personu par testamenta izpildītāju. Bez tam pilnvaras devējam vienmēr ir tiesības pilnvaru atsaukt, bet mantinieku vēlēšanās vai nēvēlēšanās, lai zināma persona būtu vai nebūtu par testamenta izpildītāju, ir irrelevanta. Tālāk, katram pilnvarniekam jārikojas sava pārstāvamā interesēs, bet testamenta izpildītāja darbībā mantinieku interešu ievērošanai nav patstāvīgas nozīmes un dažreiz viņam jārikojas arī taisni pretēji šīm interesēm, ja to prasa testatora gribas pienācīga izpildīšana. Beidzot, testamenta izpildītājs var pastāvēt un darboties arī tad, kad mantinieku nemaz nav. Aiz šiem apsvērumiem no testamenta izpildītāja raksturošanas par mantinieku pilnvarnieku mums noteikti jāatsakas.

Citi zinātnieki (Golmstens, Dernburgs) uzskata testamenta izpildītāju par testatora pārstāvi. Kaut arī šī konstrukcija liekas daudz pareizāka, tomēr arī tai jāsaduras ar ļoti nopietnām grūtībām. Nāve izbeidz katru mirušā pārstāvību, ja pat tā būtu pirms nāves pastāvējusi; vēl mazāk šāda pārstāvība var izcelties pēc nāves. Pēc nāves mirušais nav vairs tiesību subjekts; viņš atstāj juridisko attiecību pasauli un viņam vairs nevar būt pārstāvja¹⁾. Pie tam arī šādā gadījumā taču nenotiek vienošanās,

¹⁾ Проф. С. А. Бъляцкий, Частное право въ основныхъ принципахъ, Ipp. 846.

bez kuras neviens līgums nevar pastāvēt, ne arī pilnvarojuma līgums. Isačenko²⁾ konstruē šādā gadījumā pārstāvības līgumu tādā veidā, ka vienošanās notiekot tai momentā, kad testamenta izpildītājs izteic piekrišanu uzņemt savus pienākumus. Bet šai momentā testators vairs nav starp dzīvajiem, un ar mirušo taču nekāda vienošanās nav panākama. Vistuvāk šai konstrukcijai stāv SPRS likumdošana, kur paredz ieceltās personas piekrišanu viņas iecelšanai par testamenta izpildītāju pašā testamentā jeb tam pievienojamā aktā; bet šai ziņā krievu kodeka noteikums ir unikums un to nevar vispārināt pie instituta apskates visumā. Pie tam arī no šī kodeka viedokļa izejot, jāšaubas, vai varētu šeit sarežģīt pilnvarojuma līgumu, it kā mandatum post mortem, jo arī pie šādas konstrukcijas nebūtu pamata pieņemt, ka testamenta izpildītājs ir saistīts un nevar vienpusīgi atteikties no pienākuma izpildīšanas testatora nāvei iestājoties. Nevarētu uzskatīt testamenta izpildītāju par testatora pilnvarnieku vēl tāpēc, ka pozitīvā likumdošanā (mūsu likumā gan tikai nepieciešamības gadījumos) pieļauta iespēja testamenta izpildītājam arī atkāpties no testamentā dotās instrukcijas, bet pilnvarnieks nekādā gadījumā nevar atkāpties no pilnvardevēja norādījumiem. Tā tad arī šis uzskats nevar dot pilnīgi apmierinošu apskatāmā jautājuma atrisinājumu.

No pirmā acu uzmetiena liekas vairāk pamatots

²⁾ pie Tjutrumova. Civilprocesa nolikums, 1. sēj. lpp. 285.

Šeršeneviča³⁾ uzskats, kas redz testamenta izpildītājā mantojuma pārstāvi, jo sevišķi mūsu apstākļos, kur mūsu likums uzskata mantojumu par juridisku personu (383. pants), kurai ir iespējama pārstāvība. Tomēr arī šeit nav pilnvarojuma līguma; testatora uzdevums dots viņa, bet nevis mantojuma vārdā; mantojuma vārdā rīkojas taču mantojuma aizgādnis, un arī šeit nav nodibinama nekāda vienošanās starp testamenta izpildītāju un mantojuma masu; testamenta izpildītājs pie tam arī nerīkojas mantojuma masas interesēs, bet testatora gribas ievērošanas interesēs, un šie interešu kompleksi var arī nesakrist.

Ja nu nedz mantinieki, nedz testators, nedz mantojuma masa nevar būt testamenta izpildītāja pārstāvamie, un ja vispār pie testamenta izpildītāja iecelšanas jeb darbības sākšanas nenotiek vienošanās, tad, acīmredzot, mēs nevarēsim apmierinoši uzbūvēt testamenta izpildītāja institutu kā pārstāvības paveidu, jo pārstāvība bez pārstāvamā un bez pārstāvības līguma nav iedomājama. Šai ziņā raksturīgs Vindšaida teiciens⁴⁾ par mēģinājumu konstruēt testamenta izpildītāja institutu kā pilnvarojumu (mandatum); aizrādot, ka šeit mēģina vienusīgu uzdevumu un uzdevuma devēja nāves dēļ neatsaucamu uzdevumu konstruēt kā mandatum, viņš saka, ka «damit hat man den römischen Namen und nicht die römische Sache». Izteiktā mēs

³⁾ Т. Ф. Шершеневичъ, Учебн. русск. гражд. права; лpp. 909.

⁴⁾ Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, lpp. 95.

atrodam atbildi arī prof. Golmstena uzskatam⁵⁾, ka «testamenta izpildītājs ir testatora pilnvarnieks, viņa pilnvarotais pārstāvis, bet pilnvarnieks, kas rīkojas nevis uz pilnvaras pamata, bet uz citas instrukcijas — uz testamenta pamata — viņš ir likumīgs pārstāvis sui generis». Šim uzskatam nevar piekrist; bez pilnvaras (kaut prezumējamās) nav pilnvarnieka; viņš arī nav likumīgs pilnvarnieks, jo viņš darbojas ne uz likuma, bet uz testamenta pamata. Tādēļ taisnība Vindšeidam, kas saka, ka, runājot par pilnvarnieku bez vienošanās par pilnvarojumu, izlieto instituta nosaukumu bez instituta satura. Vindšeids šai sakarībā uzsver, ka jautājuma atrisinājums esot jāmeklē analogijā ar aizbildņa institutu. Arī šeit mums jāsaprot, ka zināma līdzība abiem institūtiem ir, sevišķi tur, kur runa iet par publiskā kārtībā sargājamām interesēm: par jautājumiem, kas skar nepilngadīgos vai aizgādājamās, sabiedrisku labumu vai publiskās iestādes. Jo spilgti šī līdzība parādās Vācijas un Šveices likumos. Arī mūsu civillikums savos nedaudzos jauninājumos testamenta izpildītāja institūtā zināmā mērā padziļināja testamenta izpildītāja līdzību aizbildņiem, paplašinot arī bāriņtiesas lomu testamenta izpildītāja darbībā. Tomēr runāt par pilnas analogijas piemērošanas iespēju var vēl mazāk nekā pie salīdzināšanas ar pilnvarnieku. Testamenta izpildītāju neieceļ publiskas varas orgāns, kā aizbildņus jeb aizgādņus, bet privatpersona savā privātas gribas

⁵⁾ pie Tjutrumova, lib. cit. lpp. 284.

aktā. Pienākumu uzņemšanās testamenta izpildītājam nav obligata, bet voluntara; arī savus pienākumus pildot principā testamenta izpildītājs nav padots bāriņtiesas jeb līdzīgas iestādes uzraudzībai. Tomēr ne jau šie apsvērumi ir izšķiroši; izšķirēja nozīme ir tam, ka paša instituta būtība ir cita, jo testamenta izpildītājs ir tikai privatās gribas izpildītājs, dažreiz pat iedomas jeb šauras personīgas vēlēšanās izpildīšanas sargs. Ja mēs pie šī instituta apskatīšanas aizmirsīsim šo momentu, mēs aizmirsīsim paša instituta būtību. Tāpēc arī mēģinājums iekļaut testamentā izpildītāju aizbildņa jeb aizgādņa instituta rāmjos būs vēl kļūdaināks par pirmo mēģinājumu, jo aizbildnība sargā objektīvi svarīgas intereses un tai nav nekā kopēja ar privatu rīkojumu izpildīšanu.

No izteiktā mums jāsecina, ka kaut arī testamenta izpildītāja institutam ir vairākas līdzīgas īpašības ar abiem apskatītiem institūtiem, viņš tomēr nav uzskatams par kāda no šiem institūtiem paveidu, bet tas ir instituts sui generis. Prof. Sinaiskis apzīmē šo institutu par quasi-pārstāvību⁶⁾; Erdmans⁷⁾ par testamenta izpildītāju saka: «es dürfte hiernach am richtigsten sein, den Testament-executor als Beamten und Repräsentanten des hereditas jacens zu betrachten, wobei er aber zugleich der Ausrichter der Aufträge des Erblassers bleibt».

⁶⁾ Prof. Sinaiskis; Testāmenta izpildīšana. «Jūrists» Nr. 89/90, lpp. 52.

⁷⁾ Dr. Carl Erdmann: System des Privatrechts, III sēj. lpp. 332.

Uzsvars tomēr liekams uz testamenta izpildītāja pienākumiem pildīt testatora rīkojumus; šis instituts radīts šim nolūkam un nevis kādam citam — pārstāvībai jeb palīdzībai aizbildnim, un arī bāriņtiesas līdzdalība pie saduršanās ar publiski sargājamām interesēm izskaidrojama tikai ar šo interešu aizsardzību, bet ne ar instituta mērķi un būtību.

Kļūst tādēļ interesants un ievērojams viedoklis, ka «uz testamenta izpildītāju, kas savus pienākumus pildot, ir atraisīts no sava personīgā substrata, ir nāvei pāri pārņests testatora gribas spēks» (Willensmacht)⁸⁾. Šinī īpatnē testamenta izpildītāja stāvoklī, bet ne pilnvarnieka stāvoklī, pastāv instituta būtība; šis apstāklis ir arī tas, kas nedeva mums iespēju iekļaut šo institutu augstāk pielaiktos rāmjos un kas liek mums atzīt viņu par institutu sui generis. Iespējams, ka šis slēdziens varētu izpelnīties pārmetumus, ka tas pārāk viegli atrisinot strīdīgu jautājumu un ka šādu atbildi varot dot ļoti daudziem strīdīgiem jautājumiem. Ir tiesa, ka šāds atrisinājums plašā pielietošanā nav vēlams, bet ir nenolie dzams, ka iepriekšēji izšķirtā pieeja pie risināmā jautājuma, ka tas katrā ziņā uzskatams par kāda cita instituta paveidu, būtu vēl bīstamāka un šai gadījumā tas pievestu mūs pie nepieciešamības pie šā instituta iespiešanas citos rāmjos, atņemt tam viņa būtiskos elementus. Testamenta izpildītājs ir institutum sui generis; testamenta izpildītājs ir tes-

⁸⁾ Rosenthal, pie Vindšēida, lib. cit. lpp. 96.

tatora pēdējās gribas reprezentants; viņš nepārstāv testatoru, bet it kā atvieto to pēc nāves, un pie šīs atvietošanas viņš rīkojas savā — testamenta izpildītāja vārdā, bet ne citas personas vārdā; viņa darbībai dod saturu un nosprauž tās robežas testaments un testatora griba un tikai publiskās interesēs, sevišķos gadījumos, uzraudzība par testamenta izpildītāja darbību piekrīt bāriņtiesai.

Ar šo testamenta izpildītāja instituta savdabīgumu izskaidrojama arī tā samērā sīka instituta reglamentācija, kuru mēs atrodam vairākos likumos. Ja tomēr likumā nebūtu atrisinājuma kādam sevišķam praksē nodibinātam stāvoklim (interesu konfliktam), tad mums pirmām kārtām vienmēr pie likuma tulkošanas būtu jāņem vērā tas apstāklis, ka viss šis instituts radīts pareizas testatora gribas izpildīšanas dēļ, un šis likuma mērķis ir svarīgs pieturas punkts likuma noteikumu tulkošanā (Civillik. 4. pants). Pie eventualas vajadzības tulkot šo institutu, piemērojot analogiju, tā jāpiemēro, salīdzinot testamenta izpildītāju ar pārstāvi tur, kur testamenta izpildītājs pilda savu galveno uzdevumu, t. i. sargā un izpilda testatora gribu; turpretī tur, kur kādā nebūt veidā skaramas publiski sargājamās intereses, analogijas vajadzības gadījumā tā meklējama normās, kas paredzētas aizbildņa, resp. aizgādņa, institūtiem.

III.

Prezidenta Ulmaņa Civillikums regulē testamenta izpildītāja institutu 616.—631. pantos; salīdzini-

not Civillikuma noteikumus ar 1864. g. civillikumu, jākonstatē, ka visumā šai institutā sevišķi svarīgas pārmaiņas netika izdarītas. Pirmām kārtām piegriežama vēriba lomai, kas piešķirta bāriņtiesai, kurai agrāk bija daudz mazāks iespaids testamenta izpildītāja darbībā. 1864. gada civillikums vairākās vietās paredzēja «attiecīgas tiesu iestādes» kompetenci, resp. ieinteresēto personu griešanos pie tās, jautājumos, kas skar testamenta izpildītāja darbību; ja arī daži komentatori saprata šo tiesu iestādi kā bāriņtiesu 1864. gada civillikuma 2456. pantā paredzētā gadījumā, kur runa gāja par testamenta izpildītāja aizsardzību un atbalstu viņa pienākumu robežās, tad jau nebija strīda nedz doktrinā, nedz praksē, ka visos citos, jāsaka, daudz svarīgākos gadījumos, kad runa gāja par testamenta izpildītāja atkāpšanos no testamentā izteiktās instrukcijas (2458. pants) jeb par testamenta izpildītāja atcelšanu (2468. pants), šī «attiecīgā tiesu iestāde» bija jāsaprot kā civiltiesa, bet nevis kā bāriņtiesa. Tagad likums noteikti paredz bāriņtiesas kompetenci šo jautājumu izšķiršanā.

Civillikuma 616. pants paredz, ka testamenta izpildītāju ieceļ testators vai pašā testamentā, vai arī testatora sevišķā aktā. Šeit mums jāsaduras ar visai interesantu, prof. Sinaiska jau cilātu, jautājumu⁹⁾ par to, kādam formas ziņā jābūt šim sevišķam testatora aktam un vai arī viņam, tāpat kā testamentam, jāatbilst visai nopietnām formalām prasī-

⁹⁾ lib. cit. lpp. 51.

bām sastādīšanas ziņā. Jāpiekrīt prof. Sinaiska uzskatam, ka šādam sevišķam aktam uzstādamas visas tās pašas formalās prasības, kādas uzstādamas testamentam. Prof. Sinaiskis aizrāda, ka testamentu izpildītāju varot iecelt arī pašā testamentā; tā tad šāda iecelšana ir testamentu sastāvdaļa, un ja arī šī sastāvdaļa izdalīta atsevišķā aktā, tad tam tāpat jāatbilst paša testamentu sastādīšanas formai. No otras puses, ja atzītu, ka šim aktam nav jāatbilst testamentu formas prasībām, tad šis sevišķs akts būtu jāuzskata par pilnvarojuma aktu, bet testators varot šai sevišķā aktā arī paredzēt zinamus labumus iecelšanai testamentu izpildītājam, kas neesot iespējams pilnvarojuma aktā. Tomēr šis pēdējais arguments neizliekas mums izšķirošs; taču tāds sevišķs akts varētu saturēt arī vienīgi testamentu izpildītāja iecelšanu, nemaz nenosakot nekā viņa labā; tad loģisks būtu arī secinājums, ka šādā gadījumā šim sevišķajam aktam it kā nevajadzētu atbilst testamentu formalām prasībām. Šāds slēdziens būtu tomēr nepareizs, jo viņa izejpunkts nav pietiekošs un izšķirošs. No svara citi apsvērumi — tie paši, kas pamudina likumdevēju pašu testamentu kā testatora pēdējās gribas rīkojumu, aizsargāt sevišķām garantijām; šie apsvērumi ir pievesti prof. Sinaiska rakstā, proti — ka testators pēc savas nāves vairs nespēj nekā ne grozīt, ne tulkot savos pēdējos rīkojumos. Ja šo apsvērumu dēļ no testamentu tiek tik daudz prasīts formas ziņā, tad nav pamata neattiecināt to uz šādu sevišķu aktu, jo arī tas satur sevī testatora pēdējo gribu šai jautājumā,

kuru viņš arī vairs nevarēs pēc nāves ietekmēt. Izteiktiem prof. Sinaiska apsvērumiem varētu vēl pievienot sekojošus. Pielīdzināt šādu sevišķu aktu pilnvarojuma aktam, kuram nevajadzētu nekādas sevišķas formalitates, nebūtu pareizi vēl tādēļ, ka testamenta izpildītājs nav pilnvarnieks un viņa iecelšanas akts nav pilnvarojuma akts, bet testatora pēdējās gribas rīkojums. Tādēļ gadījumā, kad testamenta izpildītāja iecelšana nebūtu notikusi šādā testamenta formas prasībām atbilstošā aktā, šai iecelšanai juridisku sekū nevar būt un ieceltā persona nav testamenta izpildītājs; šādu dokumentu tiesa arī neatzīs par likumīgā spēkā nākušū, kā tas tiek darīts ar izpildamo testamentu.

Šeit mēs pieskaramies ļoti svarīgam jautājumam par to, kad testamenta izpildītājam jāsāk sava darbība testamentā izpildīšanai. Uz šo jautājumu mēs atrodam atbildi jau minētā civillikuma 616. pantā, kurš paredz, ka testamentā izpildītājs izpilda «likumīgā spēkā nākušū testamentu», no kā arī jāsecina, ka tikai pēc tiesas lēmuma par testamentā atzīšanu par likumīgā spēkā nākušū un pēc testamentā izdošanas izpildīšanai, sākas testamentā izpildītāja darbība. Arī prof. Bukovskis savos komentāros («g» pie 2453. panta) uzsver, ka testamentā izpildītājs stājas pie testamentā izpildīšanas tikai pēc tam, kad testaments atzīts par likumīgā spēkā nākušū. Tomēr tas ir pareizi, kamēr runa iet par tiešu testamentā izpildīšanu — legātu izdošanu, mantojuma sadali, un citu testatora rīkojumu izvešanu dzīvē. Ir tomēr iespējami tādi gadījumi, kad testamentā

izpildītājam jāiesāk sava darbība arī pirms minētā tiesas lēmuma, dažreiz nekavējoties pēc testatora nāves. Tā, vispirms, testamenta izpildītājs var būt tā persona, kas var ierosināt tiesā lietu par testamenta atzišanu par likumīgā spēkā nākušu; šī ierosināšana pie tam nebūt neaprobežojas ar vienkāršu testamenta iesniegšanu attiecīgai tiesai it kā CPL 1573. panta kārtībā, ko var izdarīt kura katra persona, bet šādā ierosinātā procesā testamenta izpildītājam ir visas ieinteresētās personas tiesības, to starpā tiesas lēmumu pārsūdzēšanas tiesības, ja šie lēmumi pēc testamenta izpildītāja uzskata neatbilstu testatora gribai un pareizam testamenta izpildīšanas veidam. Šīs tiesības ir testamenta izpildītājam, saprotams, arī tad, ja testamenta apstiprināšanas lietu būtu ierosinājis kāda cita persona.

Ar šādu līdzdalību testamenta apstiprināšanas lietā tomēr neaprobežojas testamenta izpildītāja iespējas darboties arī pirms testamenta atzišanas par likumīgā spēkā nākušu, bet viņam arī šai laikā, atkarībā no lietas apstākļiem, var būt daudz plašāki uzdevumi. Tie testamenta izpildītājam ir vispirms tanīs gadījumos, kurus paredz civillik. 622. pants, kamēr testatora ieceltais mantinieks nav vēl mantojumu pieņēmis, jeb, ja tāda mantinieka nav, kamēr nav vēl nodibināta mantojuma aizgādība. Šādos gadījumos likums paredz, ka testamenta izpildītājs atvieto mantinieku (resp. aizgādni) un šāda atvietošana var izpausties visādā rīcībā ar mantojumu, arī tādā, uz kādu testamenta izpildītājs principā nav pilnvarots pat tad, kad testaments ir jau

stājies likumīgā spēkā; testamenta izpildītājs šādā gadījumā valda un pārvalda mantojumu, gan ar pienākumu sastādīt tam sarakstu, maksā mantojuma parādus, piedzen mantojumam pienākošās sumas u. t. t., pie kam viņam ir tiesības arī vest mantojuma prāvas, baudot aktīvu un pasīvu procesualu leģitīmaciju.

Pretēju viedokli šai jautājumā ieņem prof. Bukovskis (komentars «g» pie 1864. gada civillikuma 2459. panta, kas korespondē Civillik. 622. pantam), kas uzskata, ka 2459. panta 2. teikumā paredzētais gadījums attiecas jau uz laiku pēc testamentā atzīšanas par likumīgā spēkā nākušū, attiecinot šo savu uzskatu arī uz procesualās leģitīmacijas iegūšanas momentu; komentators sava uzskata pastiprināšanai atsaucas uz spriedumu Nr. 48/1898. g. Brunsā lietā. Šim uzskatam nevar piekrist; kaut arī likumdevējs šai pantā tieši nesaka, ka šai gadījumā runa iet par testamentā izpildītāja darbību pirms testamentā atzīšanas par likumīgā spēkā nākušū, tas tomēr ir skaidrs no apskatāmā panta satura; vispirms uz to norāda to apstākļu steidzamības raksturs, kuri noder kā priekšnoteikums šādām testamentā izpildītāja tiesībām; tās likums paredz testamentā izpildītājam tad, kad nav cita, kas varētu pārvaldīt mantojumu — ne mantinieku, ne aizgādņa, pie kam arī darbības laiks ir ļoti aprobežots — kamēr mantinieks nav pieņēmis mantojumu, resp. — kamēr nav nodibināta aizgādņība. Šī nodibināmā aizgādņība pie tam ir mantojuma aizgādņība, bet tā taču vispār nevar tikt nodibināta pēc testa-

menta atzīšanas par likumīgā spēkā nākušū, jo sakarā ar Civillik. 666. pantu šāda aizgādņība taisni izbeidzama tad, kad ir nācis likumīgā spēkā tiesas lēmums par mantojuma pieprasītāju tiesībām. Ciktālu likums piešķir šīs tiesības testamenta izpildītājam, tikai kamēr nav vēl nodibināta aizgādņība, un tā principā nevar nodibināties pēc minētā tiesas lēmuma, jāsecina, ka 622. pantā paredzētais gadījums domāts laikam pirms testamenta stāšanās spēkā.

Šo secinājumu attaisno vēl tas apsvērumš, ka jau testatora nāves laikā, jeb drīz pēc tam, var rasties tāds stāvoklis, ka atstātai mantai nebūs īsta saimnieka; pastāvot vajadzībai pēc tāda saimnieka un attiecīgas saimniekošanas, nebūtu pamata liegt tiesības rūpēties par šo mantu un pārvaldīt to tai personai, kura baudija sevišķu testatora uzticību.

Jo vairāk tas sakams par procesualo leģitimaciju; tai laikā, kad nupat apskatītās pārvaldīšanas tiesības principā testamenta izpildītājs nebauda, procesualā leģitimacija ir testamenta izpildītājam vienmēr viņa normalo tiesību un funkciju aplokā (CPL 31. un 32. panti). Ja vēl attiecībā uz pasivo leģitimaciju varētu pateikt, ka sakarā ar testatora nāvi lieta bez sevišķa kaitējuma var tikt apturēta līdz aizgādņības nodibināšanai, tad dzīvē nenovēršami radīsies tādas situācijas, kad nekavējoša prasības iesniegšana var izrādīties nepieciešama, taisni nenogaidot mantojuma aizgādņa iecelšanu. Par piemēru tādai neatliekamai nepieciešamībai var būt vajadzība iesniegt intervencijas prasību par mantojuma mantu, kuras

izsole par svešu parādu var būt nolikta jau vistuvākā laikā un kur prasības neiesniegšana un nodrošinājuma nesaeņemšana var sagādāt neatgūstamus zaudējumus. Tādēļ arī ar visu noteiktību var secināt, ka pretēji Bukovska uzskatam, testamenta izpildītājam Civillik. 622. panta gadījumā, ir processualā legītimacija arī pirms testamenta atzišanas par likumīgā spēkā nākušu.

Šai sakarībā varētu pacelties jautājums par to, kādā veidā testamenta izpildītājam būtu jālegītimējas attiecīgā prāvā, un proti, vai pietiks ar testamentu, par kura likumīgu spēku vēl nav tiesas lēmuma. Uz to būtu jādod pozitīva atbilde, kaut jau pēc analogijas ar Civillik. 638. pantu, kas paredz, ka mantiniekam ir tiesības prasīt ievēšanu mantojuma valdījumā nekavējoties pēc testatora nāves, t. i. vēl pirms tiesas lēmuma par testamenta likumīgu spēku, kaut arī pret testamentu būtu celts strīds, ja vien testamentā ievērotas visas noteiktās ārējās formalitates. Tāds pats stāvoklis nodibinams šai gadījumā un testamenta izpildītājam arī pietiktu ar ārēji pareizu testamentu, lai pienācīgi legītimētos šādā procesā.

Mēs nupat secinājām, ka Civillik. 622. pantā paredzētās testamenta izpildītāja tiesības tam atzīstamas vēl pirms momenta, kad tam normalos apstākļos jāstājas pie savu pienākumu pildīšanas. Tomēr jāpastrīpo, ka izteiktais attiecas tikai uz sevišķiem gadījumiem, kad lietas apstākļi prasa ātru un nekavējošu kārtotāja iejaukšanos. Principā, līdz lēmumam par testamenta likumīgu spēku, testa-

menta izpildītāja funkcijas aprobežojas vienīgi ar gādību par testamenta nākšanu likumīgā spēkā pēc iespējas ātrākā un testatora gribai atbilstošā veidā; tāpat testamenta izpildītājam ir iespējams laikā līdz testamenta lietas izbeigšanai sekot mantojuma pārvaldīšanai un mantojuma liktenim, iejaucoties visur, kur to prasa vēlākās pareizās testamenta izpildīšanas nodrošināšana. Ja pa šo laiku citu personu rīcība, piem., mantinieku jeb aizgādņa darbība vai bezdarbība apdraudētu pienācīgu testamenta izpildīšanu, tad testamenta izpildītājs var spert vajadzīgos soļus bāriņtiesā, ja speramie soļi būtu vēršami pret aizgādni, vai arī civilā jeb kriminalā tiesā, ja testamenta izpildītājs par testatora pēdējās gribas apdraudētājiem uzskatītu mantiniekus jeb citas personas.

Par testamenta izpildītāju testators var iecelt kuru katru personu, vadoties vienīgi no sava personīgā ieskata un uzticības jūtām. Vienīgais, ko likums (Civillik. 617. p.) šai ziņā prasa no ieceltās personas, ir tās rīcības spēja; tā tad (Civillik. 1408. pants) par testamenta izpildītāju nevar būt vienīgi nepilngadīgie, tie, kas atrodas aizgādībā izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ un garā slimie. Nekādi sevišķi aprobežojumi, kas paredzēti, piem., aizgādņa vai aizbildņa amata ieņemšanai, uz testamenta izpildītāja iecelšanu nav attiecinami. Šai sakarībā varētu pacelties jautājums, kad īsti prasama iecelšanās personas rīcības spēja — testamenta taisīšanas un izpildītāja iecelšanās momentā, vai laikā, kad testamenta izpildītājam jāstājas pie savu pienākumu

izpildīšanas. No svara būtu stāvoklis, kas nodibinams tai laikā, kad testamenta izpildītājs stājas pie testatora gribas izpildīšanas, izejot kaut no Civillik. 634. pantā nodibinātā principa, ka testaments un viņa rīkojumi tulkojami tādā veidā, lai pats testaments paliktu spēkā (favor testamenti). Saprotams pie tam, ka, ja testamenta izpildītājs bija rīcības spējīgs testamenta taisīšanas laikā un pazaudēja rīcības spējas uz testamenta spēkā stāšanās momentu, tad viņam nevar uzticēt testamenta izpildīšanu; šādā gadījumā viņa atstādināšana panākama bāriņtiesā uz ieinteresēto personu lūguma pēc analogijas ar Civillik. 630. pantu ar 631. pantā paredzētām sekām.

Testamentā par testamenta izpildītāju ieceltais nav spiests uzņemties testamenta izpildītāja pienākumus, bet tos uzņemoties, nevar vairs atteikties no šī pienākuma pildīšanas bez svarīga iemesla (Civillikuma 618. pants). Kas jāsaprot zem svarīga iemesla jēdziena, norāda Civillik. 5. pants. Tāpat nevar atteikties no šiem pienākumiem tas testamentā ieceltais, kam reizē ar to testamentā novēlēts legats, kuru viņš pieņēma. Gan šai sakarībā paceļas jautājums, kādas sekas ir šī noteikuma neievērošanai tad, kad testamenta izpildītājs, kuram nav tiesības atteikties no sava pienākuma pildīšanas, tomēr no tiem atsakas. Likums nekādu sankciju neparedz, un mums šādā gadījumā jāprobežojas ar zaudējumu atlīdzības prasību no ieinteresēto personu puses, kuras būtu no šādas testamenta izpildītāja rīcības cietušas. Dod tas gaužam maz, jo mūsu civillikums

pazīst tikai materiali novērtējama zaudējuma atlīdzības pienākumu, bet taisni testamentā var būt ļoti daudz tādu testatora noteikumu, kuru neievērošana var arī neizsaukt materialus zaudējumus, bet kuri toties likušie svarīgi un ievērojami testatoram; vispār taču šādas testamenta izpildītāja rīcības dēļ cietēja būs testatora griba un šai sakarībā neviens pret nepamatoti atteikušos testamenta izpildītāju nevarēs celt prasību. Nevarētu pie tam šai gadījumā pēc analogijas piemērot arī Civillik. 333. pantu, kas paredz naudas sodus aizgādņiem un aizbildņiem par pienākumu nekārtīgu izpildīšanu, jo Civillikuma 619. pants tieši paredz, ka testamenta izpildītājs neatrodas bāriņtiesas uzraudzībā. Zinamu paliatīvu dod Civillik. 631. pants, kas šādā gadījumā paredz aizgādņa iecelšanu testamenta izpildīšanai atkritušā testamenta izpildītāja vietā.

Ja pie tam testamenta izpildītājam, kas neatļautā kārtā atteicās no testamenta izpildīšanas, bija novēlēts legats, tad tas zaudē savas tiesības uz legata saņemšanu. Pie šāda secinājuma jānāk, vadoties no Civillik. 618. panta 2. teikuma satura, jo, ja legataram, kas pieņēmis legatu, testamenta izpildīšana kļūst obligāta, tad ir skaidrs, ka atsakoties no šī pienākuma pildīšanas, viņš zaudē ar šo pienākumu šai gadījumā saistītās tiesības. Tiesības, kas viņam novēlētas, šādā gadījumā pāriet uz mantniekiem, kuriem ir tiesības no šāda legatara atprasīt jau saņemto legatu.

Uzņēmies pienākumus, testamenta izpildītājs stājas pie to pildīšanas bez bāriņtiesas apstiprinā-

juma; savā darbībā viņš nav padots bāriņtiesai un viņam nav jāziņo tai par savu darbību, nedz jāprasa tās piekrišana vienai vai otrai darbībai; turpretim viņš pats, ja atrod to par viņa darbībai derīgu, var griezties pie bāriņtiesas, un tā nedrīkst liegt viņam savu aizsardzību un atbalstu viņa darbībā. Šāds atbalsts var būt viņam vajadzīgs jo sevišķi tādos gadījumos, kad testaments vēl nav stājies likumīgā spēkā; tad normalos apstākļos mantojumu pārvalda mantojuma aizgādnis, kas jau tieši padots bāriņtiesai. Jā pēc testamenta izpildītāja uzskata aizgādņa darbība no pienācīgas testatora rīkojuma izpildīšanas viedokļa nav pareiza un ja par to starp aizgādni un testamenta izpildītāju izceļas domstarpības, tad bāriņtiesa ir tā instance, kurā testamenta izpildītājs var atrast līdzekli un palīdzību, lai piespiestu aizgādni izdarīt darbību, kura nepieciešama testamenta pareizai izpildīšanai.

Likums tomēr piešķir bāriņtiesai zinamos gadījumos arī aktīvu lomu testamenta izpildītāja darbībā, kura šādos gadījumos ir padota bāriņtiesas uzraudzībai. Tie ir gadījumi, kad testamenta izpildītājam savā darbībā jāsaduras ar publiski - tiesiskā kārtībā sargājamām interesēm, kad runa iet par sabiedrisku labumu vai iestāžu, nepilngadīgo un to personu interesēm, kurām piešķirtš uzturs. Likums sīkāk nenosaka, kādā veidā izpaužas šī bāriņtiesas uzraudzība un kāds ir testamenta izpildītāja status bāriņtiesai iepretim. Ņemot vērā aizbildņa, resp. aizgādņa, instituta pamatā liktos pamatprincipus un šo institutu mērķus, būtu jānāk pie slēdzie-

na, ka apskatamās normas mērķis šiem mērķiem ir pilnīgi identisks, kādēļ jautājumiem, kas būs izšķirami šādos gadījumos, piemērojama analogija ar aizbildņa stāvokli: šādā gadījumā arī testamenta izpildītājam periodiski jāziņo par savu darbību bāriņtiesai un jādod tai norēķins par pārvaldamiem objektiem. Šis likuma noteikums (619. pants) jāuzskata par ius cogens un to testators nevar grozīt, atsvabinot testamenta izpildītāju šādos gadījumos no bāriņtiesas uzraudzības jeb norēķināšanās pienākuma. Šādu stāvokli ieņēma arī Latvijas Senats (CKD spr. Nr. 404/1936. g. Hāzes lietā), aizrādot, ka tad, kad «privattiesiskās intereses saduras vēl ar bāriņtiesas publiski - tiesiskiem pienākumiem, viņai ir tiesības un zināmos gadījumos arī pienākums ignorēt tādus testatora aizrādījumus, kas var būt kaitīgi aizbilstamo interesēm un kurus paredzēt savā laikā pats testators nevarēja». Tomēr jāuzsver, ka arī šādos gadījumos noteicošais un vadošais testamenta izpildītāja darbībā paliek testamentā izteiktā testatora griba, kādēļ arī attiecībā uz šādiem gadījumiem, kuros skartas publiskās intereses, paliek izšķiroši nevis tīri lietderības apsvērumi, bet testatora griba. Atkāpšanās no tās tādēļ arī šādos gadījumos principā nav pielaižama, bet ārkārtīgos gadījumos tikai Civillik. 621. panta kārtībā.

Pārejot tāgad pie svarīgā jautājuma, kas īsti testamenta izpildītājam ir jādara savu pienākumu izpildīšanai, mums jākonstatē, ka likums šai ziņā paredz divas iespējas. Vispirms, pats testators var noteikt «testamenta izpildītāja juridisko stāvokli un

viņa tiesību un pienākumu robežas» (Civillik. 620. pants), aizrādot testamentā, kādā veidā, kādiem līdzekļiem un par ko testamenta izpildītājam jāgādā testatora pēdējo gribu izpildot. Testators var tādā gadījumā padarīt testamenta izpildītāja funkcijas ļoti plašas un tālu ejošas, uzdodot, piem., tam ilgā laika sprīdī pārvaldīt mantojumu jeb sekot mantojuma pārvaldīšanai ar tiesībām dot saistošus norādījumus, jeb pat piešķirot testamenta izpildītājam plašas tiesības noteikt izpildīšanas veidu un arī izpildīšanas saturu pēc testamenta izpildītāja personīgā uzskata un gaumes. Citos gadījumos, turpretim, testators var noteikt testamenta izpildītājam ļoti šauru darbības aploku, uzdodot tam sekot testamenta izpildīšanai tikai testamenta daļā, attiecībā uz vienu zinamu personu jeb pat uz kādu zinamu priekšmetu. Šādus gadījumus izsmelt piemēru veidā, saprotams, nav iespējams un dzīve var radīt šeit visdažādākās situācijas. Būtu tikai jāatzīmē, ka norādījumu likumā par testatora iespēju noteikt testamenta izpildītāja «juridisko stāvokli» nevajadzētu saprast tādā veidā, ka kādi sevišķi testatora aizrādījumi varētu iespaidot testamenta izpildītāja juridisko būtību vienā vai otrā gadījumā; runa šeit iet tikai par tiesību un pienākumu robežu paplašināšanu jeb sašaurināšanu, bet nevis par kāda nebūt jauna juridiska satura radīšanu. Faktiski likums, runājot par testamenta izpildītāja «juridisko stāvokli» un «tiesību un pienākuma robežām» runā abos gadījumos par vienu un to pašu. Tādēļ arī vārda «un» vietā šeit būtu pareizāk likt «t. i.».

Mūsu apcerējumam tomēr daudz svarīgāks otrs gadījums, kad testators nav tuvāk noteicis testamenta izpildītāja funkciju robežas, aprobežojoties vienīgi ar testamenta izpildītāja iecelšanu. Šim gadījumam likums vispirms nosaka, ka testamenta izpildītājam tikai jā rūpējas par testatora pēdējās gribas ievērošanu un izpildīšanu un jāgādā, cik tas šim nolūkam nepieciešams, par mantojuma nokārtošanu un izdalīšanu starp mantiniekiem un legatariem.

Šim nolūkam testamenta izpildītājs vispirms var saņemt no tiesas testamentu ar tiesas uzrakstu par to, ka tas ir nācis likumīgā spēkā. Par šo jautājumu dažreiz izcēlās strīdi, jo saskaņā ar 1864. g. civillikuma 2791. panta 2. piezīmi, pirmā vietā šai ziņā bija izbīdīts mantinieks, kurš varēja saņemt apstiprināto testamentu izpildīšanai un šai ziņā bija sastopama pretruna ar 2453. panta noteikumiem. Tagad šīs pretrunas vairs nav, jo Civillikumā nav 2791. p. 2. piezīmei korespondējošas normas, bet Civillik. 616. pants dabīgā veidā pirmā vietā testamenta izpildīšanas ziņā izvirza testamenta izpildītāju. Tādēļ, ja arī CPL 1585. pants nosaka, ka testamenta oriģināls izsniedzams «mantiniekam vai testamenta izpildītājam», šis noteikums tomēr jātulko tādā veidā, ka mantiniekam testaments izsniedzams tikai tad, kad testamenta izpildītājs nav iecelts.

Testamenta izpildītāja tālākā pienākumu pildīšanā noteiktā aktivā darbība nav katrreiz obligatoriska un uz priekšu noteicama; pie normalas lietas

norises un trūkstot sevišķiem testatora uzdevumiem, rūpes par testatora gribas izpildīšanu un ievērošanu var izpausties arī vienīgi uzraudzībā, sekošanā lietas gaitai — kā mantinieki sadala mantojumu, kā izlieto to, kas izlietojams saskaņā ar testatora norādījumiem, kā izdod legatus u. t. t. Dažreiz tomēr testamenta izpildītājam arī jau pie tāda stāvokļa jāklūst aktivam, ja to prasa sevišķu testatora norādījumu ievērošana; kā piemēru varētu norādīt gadījumu, kad testators aizliedza atstātā imobiļa atsavināšanu jeb apgrūtināšanu parādiem. Šādā gadījumā testamenta izpildītājam jā rūpējas par to, lai par šo aizliegumu būtu laikus ievesta atzīme zemes grāmatās.

Testamenta izpildītājam tomēr jāklūst aktivam, tikko kāds no mantiniekiem jeb citām personām rīkojas tādā veidā, kas nesaskan ar testatora norādījumiem jeb var padarīt to vēlāku ievērošanu par neiespējamu. Šādam nolūkam testamenta izpildītājam ir procesualā legītimācija, pie kam saskaņā ar CPL 32. pantu viņš var celt prasības netikvien tanīs lietās, kurās šāda prasība viņam ir tieši uz testamenta pamata, bet šī aktivā legītimācija ir daudz plašāka un to testamenta izpildītājs bauda arī tanīs lietās, kuras prasība izrādas par nepieciešamu, lai izpildītu testatora dotus rīkojumus. Tomēr šīs tiesības prasīt tiesā neiet pāri par testamenta izpildīšanas robežām un, piem., pieprasīt no testatora debitora viņa parāda samaksu testamenta izpildītājs nevar, jo viņš nav mantojuma masas pārstāvis.

Tāpat testamenta izpildīšanas robežās testamentā izpildītājam arī pienākums atbildēt tiesā, un proti, lietās, kurās prasītājs prasa to, uz ko viņam dod pamatu testamentā izpildīšana (CPL 31. pants). Starp citu, arī Civillikumu 536. pants paredz, ka legataram, kuram legāts nav jāsaņem no mantinieka, bet tas tam novēlēts tieši, ir tiesība prasīt legāta izdošanu tieši no testamentā izpildītāja un vajadzības gadījumā arī pieprasīt to tiesas ceļā. Saprotais, tas dod tiesības arī testamentā izpildītājam prasības ceļā izprasīt šādu legāta priekšmetu no personas, pie kuras tas atrastos.

Arī attiecībā uz testamentā izpildītāja pasīvo procesualo lēģitimāciju ir pareizs tas pats aprobežojums ar to lietu āplokū, kuras attiecas tieši uz testamentā izpildīšanu. Tādēļ arī pret testamentā izpildītāju nevar celt prasību testatora kreditors, bet šāda prasība ceļama pret mantojuma masu.

Testamentā izpildītājam ir tiesības ņemt dalību arī mantojuma dalīšanas lietās, ja šādu līdzdalību prasa pareiza testamentā izpildīšana. Šī līdzdalība var izpausties lietas ierosināšanā vai arī kā piedalīšanās trešās personas lomā prasītāja vai atbildētāja pusē. Līdzdalība mantojuma sadalīšanā var kļūt vēl aktivāka, ja testators uzdotu testamentā izpildītājam pašam pēc sava ieskata lemt par mantojuma sadalīšanu.

Kā mēs redzējam augšā, ļoti āduzdos citu valstu likumos testamentā izpildītāja funkcijās ietilpst arī mantojuma pārvaldīšana. Pēc mūsu likuma (622. p.) testamentā izpildītājam principā nav nedz

tiesību, nedz pienākuma pārvaldīt mantojumu; šīs tiesības pieder mantiniekiem jau pirms lēmuma par testamenta likumīgu spēku (638. pants). Tomēr testators var uzdot testamenta izpildītājam arī mantojuma pārvaldīšanu, un šādā gadījumā testamenta izpildītājs ved un kārtot visas mantojuma lietas. Ja testators nav īpaši noteicis, kad jāsākas šai mantojuma pārvaldīšanai, tad testamenta izpildītājs saņem to savā valdījumā un pārvalda to pēc lēmuma par testamenta stāšanos likumīgā spēkā, jo mantojuma pārvaldīšana pirms tam testamenta izpildītāja darbībā ir izņēmums, kas jau bija apskatīts augšā. Vispār mantojuma pārvaldīšanas tiesības testamenta izpildītājam ir tikai tad, ja testators to īpaši noteica un tādēļ tās apjoma un piemērošanas ziņā vienmēr jātulko restriktīvi un par labu mantiniekam. Ar nupat izteikto vedams sakarā arī Civillik. 623. panta noteikums, kas aizliedz testamenta izpildītājam atsavināt atstāto mantu pēc sava uzskata arī pie mantojuma pārvaldīšanas; lai testamenta izpildītājs varētu kaut ko atsavināt, viņam nepieciešama attiecīga atļauja testamentā. No šādas atsavināšanas atļaujas būtu jāatšķir uzdevums atsavināt, ko testators var dot testamenta izpildītājam, kas tam katrā ziņā jāievēro, tai laikā, kad pie atsavināšanas atļaujas testamenta izpildītājam ir izvēles tiesības atkarībā no lietas apstākļiem. Pie atsavināšanas uzdevuma, ja mantojumu valda mantinieks jeb aizgādnis, testamenta izpildītājam jārūpējas par šāda uzdevuma izpildīšanu vispārējā testamenta izpildīšanas plāksnē. Dažos gadījumos

testamenta izpildītājs var atsavināt no atstātās mantas arī ārpus dotā uzdevuma jeb bez noteiktas testatora atļaujas, ja šādu atsavināšanu nepieciešami prasa mantojuma uzturēšana vai testamenta pienācīga izpildīšana. Tomēr šādai nepieciešamībai jābūt nopietnai un neatvairamai; tikai tad testamenta izpildītājs var stāties pie kāda mantojuma priekšmeta atsavināšanas bez testarota atļaujas, ja kaitējums, kas varētu mantojumam izcelties, būtu lielāks par nodarīto ar atsavināšanu jeb ja bez tā nav iespējama testamenta izpildīšana kādā svarīgā daļā.

Vispārējs testamenta izpildītāja darbības noteicējs pa visu viņa darbības laiku ir testaments; likums šai ziņā saka, ka «testaments tā izpildītājam ir instrukcija, no kuras viņš nekādā ziņā nedrīkst atkāpties». Šis noteikums ir stingri jāievēro pie katra jautājuma atrisināšanas, kas stāv sakarā ar testamenta izpildītāja darbību, jo tas lieku reizi pastriepo, kādam mērķim šis instituts kalpo un kādēļ tas vispāri radīts civillikumā. Katrā gadījumā un katrā situācijā pie testamenta izpildīšanas pirmām kārtām uzstādams jautājums — ko šai ziņā noteica testators testamentā un ja testaments uz to skaidru atbildi nedod, tad testatora griba izlobama no vispārēja testamenta satura un lietas apstākļiem.

Tomēr šis noteikums nav absoluts; tāpat kā ir zināma iespēja arī neapstrīdēto vai neapstrīdamo testamentu atcelt jeb grozīt tā saturu likumdošanas kārtībā, ir iespējama arī testamenta izpildīšanas grozīšana, resp. atkāpšanās no testatora noteiktās kār-

tības. Tas iespējams tikai nepieciešamības gadījumos; tomēr konstatēt šādu nepieciešamību atkāpties no testamenta dotiem priekšrakstiem testamentā izpildītājs pats nevar, bet viņam jānoklausas ieinteresētās personas un tikai pēc tam, kad viņš panāk ar tām vienprātīgu uzskatu par vajadzību atkāpties no testamentā instrukcijām un par šādas atkāpšanās veidu un robežām, tikai tad viņš var rīkoties, atkāpjoties no testamentā. Grūtības varētu sagādāt jautājums par to, kas jāuzskata par ieinteresētām personām šī panta (621. p.) izpratnē; ka ieinteresētie jāuzskata itin visi, kuru intereses var būt kaut kādā veidā skartas ar šādu atkāpšanos, neatkarīgi no šo personu stāvokļa un attiecībām ar testamentā izpildītāju vai mantojumu; tie, saprotams, ir mantinieki un legatari, kuru interešu aplokā norisinas šāda atkāpšanās no testamentā, bet tās būs arī trešās personas, mantojuma kreditori u. taml., ja šāda atkāpšanās skar jebkādā veidā arī viņu intereses.

Ja starp testamentā izpildītāju un šīm personām nebūs panākama vienošanās par atkāpšanos no testamentā, tad domstarpības izšķir bāriņtiesa, vadoties no lietas apstākļiem; šie bāriņtiesas lēmumi ir pārsūdzami instanču kārtībā. Tādos gadījumos, kad testamentā izpildītājs savā darbībā padots bāriņtiesas uzraudzībai, tad arī vienprātības panākšanas gadījumā, testamentā izpildītājam obligatoriski jāsaņem arī bāriņtiesas piekrišana izdaramiem pārgrozījumiem testamentā priekšrakstos, kaut arī ieintere-

sēto personu un testamenta izpildītāja starpā vienprātība būtu pilnīga.

Šāda atkāpšanās no testamentā paredzētā ir iespējama tikai izņēmuma gadījumos; likums principā ļoti kategoriski paredz, ka no testamenta «nekādā ziņā» atkāpties nedrīkst, bet paredzot tomēr šādu iespēju, prasa, lai apstākļi to «nepieciešami» prasītu. Tādēļ šī panta noteikumi jātulko augstākā mērā šaurinoši.

Tomēr neskatoties uz šā panta restriktīvo tulkošanu, liktos, ka de lege ferenda tanī būtu ievedami vēl daži grozījumi, kas vēl vairāk nodrošinātu testatora pēdējās gribas izpildīšanai pēc iespējas lielāku stabilitāti un saskaņu ar testamenta saturu. Nav jāaizmirst, ka šādā veidā testamenta izpildītājam vienojoties ar ieinteresētām personām, notiek testamenta satura grozīšana, kaut arī tikai attiecībā uz izpildīšanas veidu un kārtību; testamenta saturs ar to tomēr tiek grozīts. Atcerēsimies, ka vispār likumīgā spēkā nākušū jeb neapstrīdētū testamentu var grozīt tikai likumdošanas ceļā. Šāds likums tiek rūpīgi sagatavots, no augstākās, kompetentās un objektīvās varas tiek apsvērti visi apstākļi, kas to prasa un tikai tad likumdevējs pats izšķir šo jautājumu, vadoties no patiešām respektējamām interesēm; cik uzmanīgi šī apsvēršana notiek, norāda kaut ļoti mazs šādu likumdošanas aktu skaits; katrā ziņā šeit testatora griba un nopietnā grozījuma interese ir aizsargāta augstvērtīgām garantijām. Visa tā vietā konkrētā gadījumā pietiek vienoties ieinteresētām per-

sonām, lai bez kādas objektīvas iestādes kontroles varētu notikt testamenta satūra grozīšana; ir pats par sevi skaidrs, cik šeit var būt neapdomātu un kļūmīgu soļu un dažreiz arī savtīgu pamudinājumu. No šādas privātas vienošanās par testamenta satūra grozīšanu būtu noteikti jāatsakas.

Nav uzskatama par pilnīgi apmierinošu arī kārtība, kas paredzēta domstarpību izšķiršanai, saskaņā ar kuru izšķirēja lēmuma tiesības piešķirtas bāriņtiesai. Šai gadījumā runa iet par atkāpšanos no testamenta, pie kam par šīs atkāpšanās vajadzību un nepieciešamību starp ieinteresētām personām pastāv strīds. Jautājums par testamentu noteikumiem un par to grozījumiem neapšaubami pieder pie civiltiesiskiem jautājumiem, bet strīdus par civiltiesībām kompetenta izšķirt vienīgi civiltiesa (CPL. 1. pants. Tiesu iekārta 1. un 2. p. p.). Nav pie tam jāaizmirst, ka runa var iet par ļoti svarīgiem un sarežģītiem jautājumiem, kurus varētu daudz labāk izšķirt civiltiesa, un sevišķi šādās lietās varētu būt ļoti noderīga pareiza atrisinājuma panākšanai civilprocesa sacensības kārtība. Tāpat nav jāaizmirst, ka runājot šai gadījumā par bāriņtiesu kompetenci, reizē ar to šādu strīdu izšķiršana uz laukiem ietverama arī pagasttiesu kompetencē, bet pagasttiesām šādu jautājumu izlemšana var būt vēl grūtāka un dažreiz nebūs nemaz pa spēkam. Bāriņtiesas pie tam vispāri nav civiltiesas, bet publisks orgāns, kas radīts personu tiesību aizsardzībai; izņēmuma veidā tam gan piešķirtas zināmos gadījumos tiesības skar arī strī-

dus par civiltiesībām, bet tikai izņēmuma veidā, pie kam arī šī bāriņtiesas darbība labākā gadījumā radniecīga tiesu darbībai apsardzības kārtībā¹⁰); apskatāmās domstarpības, kā jau uzsvērts, ir īstie strīdi par civiltiesībām, kuriem jāatrod atrisinājums prasības kārtībā, kādēļ tie arī būtu ietilpinami civilās tiesas kompetencē.

Rezumējot nupat izteikto, būtu jāsecina, ka 621. pantā būtu vēlams grozījums, saskaņā ar kuru arī vienprātības panākšanas gadījumā atkāpšanās no testamenta būtu padota tiesas kontrolei, bet strīdi par šo jautājumu būtu izšķirami civiltiesā prasības kārtībā.

Testamenta izpildītāja likuma paredzētos pienākumos ietilpst arī uzdevums noskaidrot, vai mantinieki vēlas pieņemt mantojumu (Civillik. 624. pants); attiecībā uz tiesībām un veidu, kādā testamenta izpildītājs var pieprasīt no mantiniekiem mantojuma pieņemšanas vai atraidīšanas atsauksmi, testamenta izpildītājs būtu pielīdzinams Civillik. 697. pantā minētām personām, kādēļ gadījumā, ja testators būtu paredzējis termiņu šādas atsauksmes došanai, tad atsauksme būtu mantiniekiem jādod šai termiņā (Civillik. 693. pants), bet termiņa nenoteikšanas gadījumā, atsauksme paziņojama uzaicinājumam paredzētā laikā. Gadījumā, ja testamentā ieceltais mantinieks atraidītu mantojumu, tad testamenta izpildītā-

¹⁰) K. Celms «Vai bāriņtiesas ir tiesas, vai administratīvās iestādes?» TMV, 1937. g., lpp. 296.

jam tādā pašā kārtībā jāuzaicina intestatmantinieki dot atsaukumi par mantojuma pieņemšanu.

Tam mantiniekam, kurš izteica vēlēšanos mantojumu pieņemt, testamenta izpildītājs nodod mantojumu valdījumā (624. pants); šis pants var izsaukt ziņas neskaidrības¹¹⁾, jo testamenta izpildītājs taču principā mantojumu nevalda un nevar tādēļ šo valdījumu nodot citam. Acīmredzot, 624. pants šai gadījumā paredz to pašu 622. panta 2. teikumā nodibināto izņēmuma stāvokli, bet citos normalos gadījumos testamenta izpildītājam tikai jāpalīdz mantiniekiem saņemt mantojumu savā valdījumā, ja tam rodas kādi šķēršļi. Prof. Sinaiskis šai sakarībā uzsver, ka sevišķi neskaidrs esot gadījums, kad mantinieks atsakas no mantojuma; liekas tomēr, ka taisni šāds gadījums tālākas neskaidrības neizsauc, jo tādā gadījumā, kamēr nav nodibināta aizgādība, mantojumu pārvalda testamenta izpildītājs, kurš pēc aizgādības nodibināšanas nodod valdījumu aizgādņim, bet pēdējais nodod tam mantiniekam, kura tiesības uz to atzītas, ja ne uz testamenta, tad uz likuma pamata, bet ja arī tāda mantinieka nemaz nebūtu, tad valstij. Ja pie tam testamenta izpildītājam paredzēta pārvaldības tiesība, tad viņš to arī izlieto pēc testamenta stāšanās likumīgā spēkā.

Mantojumam pārejot mantinieka jeb aizgādņa valdījumā, testamenta izpildītājs var prasīt jeb aizturēt no mantojuma priekšmetus jeb sumas, kas nepieciešamas legataru apmierināšanai un citu testa-

¹¹⁾ Sinaiskis, lib. cit. lpp. 56.

toru sevišķu rīkojumu izpildīšanai. Šīs tiesības būtu atzīstamas testamenta izpildītājam tikai pēc testa-
menta stāšanās spēkā, izejot no 616. pantā noteiktā
vispārējā principa, ja vien testators nebūtu noteicis
citādi. Ja testamenta izpildītājam būtu pirms tam
pamatotas bažas, ka vēlāk vairs nebūs iespējams le-
gatarus apmierināt, jeb izpildīt šos testatora rīkoju-
mus, tad viņš varētu panākt šo priekšmetu jeb su-
mu apķīlāšanu, kas būtu panākams nākamās prasī-
bas nodrošināšanas veidā.

Testamenta izpildītāja īpatnējā loma testamentā
izpildīšanā un viņa samērā plašās tiesības, attaisno-
jamas vienīgi ar viņam dāvāto sevišķo testatora uz-
ticību; tādēļ šīm iesībām piemīt tīri personīgs rak-
sturs un tās testamentā izpildītājs nevar pārnest uz
citu personu bez tā, lai testators šo viņam dāvāto
uzticību nebūtu padarījis vēl plašāku, piešķirot ie-
celtam testamentā izpildītājam arī substitūcijas tie-
sības (Civillik. 625. p.). Ar to tomēr testamentā iz-
pildītājam nav liegts darboties caur pilnvarnieku,
pilnvarojot tos kā generaliter, tā arī specialiter. Star-
pība, saprotams, abos gadījumos ļoti liela; testamen-
ta izpildītājs, resp. viņa substitūts rīkojas savā vār-
dā, bet pilnvarnieki testamentā izpildītāja vārdā;
testamenta izpildītājam bieži piešķirama tiesība rī-
koties pēc sava personīgā ieskata un gaumes, kādas
tiesības nebūs testamentā izpildītāja pilnvarniekam,
kas rīkojas tikai viņam no testamentā izpildītāja do-
tā uzdevuma robežās. Testamentā izpildītājam ir
saistošs testamentā teiktais, bet viņa pilnvarniekam

testamenta izpildītāja uzdevuma saturs, pie kam pilnvarnieks atbild tikai par pienācīga uzdevuma izpildīšanu, kaut arī tas neatbilstu testatora gribai, jo par to atbildību nes testamenta izpildītājs.

No minētā vispārējā noteikuma attiecībā uz tiesībām rīkoties caur pilnvarnieku, tomēr būtu izslēdzama tiesība pilnvarot uz tādu darbību, kura pēc sava rakstura ir tik tālu personīga, ka to vispār nevar pārnest uz citu personu; par piemēru šādiem gadījumiem var noderēt testatora rīkojums testamentā, saskaņā ar kuru mantiniekiem zinamos jautājumos saistošs testamenta izpildītāja padoms jeb norādījums. Nodot šādas tiesības pilnvarniekam testamenta izpildītājs vispār nevar.

Piešķirot testamenta izpildītājam jau apskatītās plašās tiesības, likums tai pašā laikā prasa no viņa, lai tas nopietni pildītu arī savus pienākumus, veicot tos ātri un ar diligentia quam in suis rebus. Tādēļ viņam par savu darbību jāatbild ieinteresēto personu priekšā uz Civillik. 1645. panta pamata. Vēl lielāka kļūst šī atbildība, ja testamenta izpildītājam par viņa darbību testamentā paredzēta atlīdzība — tad viņš atbild arī par vieglu neuzmanību (omnis culpa — Civillik. 1646. pants). Tomēr lai nodibinātos testamenta izpildītāja atbildība par omnis culpa, nepietiek ar atlīdzības noteikšanu vien, bet likums prasa, lai būtu noteikta viņa pūlēm atbilstoša atlīdzība (Civillik. 626. pants); tā tad tā nevar būt noteikta tikai izskata pēc jeb noteikta pārāk maza. Kā-

da atlīdzība uzskatama par atbilstošu, ir saprotams fakta jautājums. Jāpiezīmē vēl, ka testamenta izpildītājs nevar pieprasīt atlīdzību, ja tā viņam nebija noteikta testamentā (Civillik. 628. pants); to nevar pieprasīt arī virs testamentā noteiktās sumas, lai pūles būtu cik lielas būdamas.

Vedot 626. panta noteikumus sakarā ar 618. panta noteikumiem, kur paredzēts, ka ja testamenta izpildītājam piešķirts legats un tas to pieņēmis, tad viņš nevar no testamenta izpildītāja pienākumiem atteikties, būtu jānāk pie slēdziena, ka šādā gadījumā testamenta izpildītājs atbild arī par culpa levis, jo, acīmredzot, šādu legatu likums uzskata par ziņama veida atlīdzību testamentā izpildītājam.

Neatkarīgi no atlīdzības jautājuma testamentā izpildītājam ir tiesības uz izdarīto uzdevumu atlīdzināšanu; šos uzdevumus viņš var pieprasīt no mantojuma.

Praksē ļoti bieži nāk priekšā vairāku testamentā izpildītāju iecelšana; šādā gadījumā testamentā izpildītāju stāvoklis un attiecības savā starpā var būt dažādi atkarībā no testatora dotiem priekšrakstiem. Ja testators sadalīja viņu starpā testamentā izpildīšanas pienākumus, tad katrs no tiem darbojas sava pienākuma aplokā un šinīs robežās viņa stāvoklis ne ar ko neatšķiras no gadījuma, kad testamentā izpildītājs iecelts testamentā tikai viens ar noteiktu pienākumu aploku (Civillik. 620. pants.).

Ja turpretim testators nav sadalījis testamentā izpildītāju starpā viņiem uzliktos pienākumus, tad

viņi darbojas kopīgi. Šim noteikumam pie tam nav absoluta rakstura, jo lietas apstākļi var apgrūtināt viņu kopēju rīcību, kādēļ likums (627. pants) norāda, ka šai darbībai jābūt pēc iespējas kopējai, bet spiedīgos gadījumos katram testamentā izpildītājam ir tiesības darboties arī atsevišķi un šādai darbībai ir arī attiecīgs spēks. Testamentā izpildītāji var arī paši pēc vienošanās sadalīt savā starpā savus pienākumus.

Testamenta izpildītājiem kopīgi darbojoties, jāatbild par savas darbības sekām solidari, bet ja katrs no tiem darbojas atsevišķi, vai nu spiedīgu apstākļu pamudināts, vai arī viņam testatora noteiktā atsevišķu uzdevumu aplokā, tad katrs atbild tikai par savas rīcības sekām. Turpretim, ja pienākumi bija sadalīti testamentā izpildītāju starpā pēc viņu labprātīgās vienošanās, tad atbildība tomēr paliek solidara.

Likums noteikumos par vairākiem testamentā izpildītājiem neskar jautājumu, kādā veidā būtu izšķiramas domstarpības, kas varētu izcelties testamentā izpildītāju starpā testamentā izpildīšanas gadījumos. Prof. Bukovskis komentāros pie 1864. gada civillik. 2464. panta aizrāda, ka šādos gadījumos strīdīgais jautājums izšķirams pēc testamentā izpildītāju balsu vairākuma, bet vairākuma nepanākšanas gadījumā jautājums nododams tiesas izšķiršanai. Liekas tomēr, ka šis uzskats ne vienmēr būs pareizs, bet tikai tad, ja šādu kārtību būtu tieši paredzējis testators, rādot tādā veidā it kā izpildītāju kolēģiju, jeb

ja šāda testatora griba būtu saredzama lietas apstākļu kopībā. Ja šāda testatora griba lietas apstākļos nav saskatama, tad jāatzīst katra testamenta izpildītāju darbība un katrs viņa uzskats par tik respektējamu, kā to balsošanas rezultāta dēļ nevarētu pilnīgi ignorēt, bet šādos nevienprātības gadījumos strīds būtu izšķirams bāriņtiesā, kura objekti noklausīsies visus testamentu izpildītājus un varēs spriest, kāds uzskats ir tuvāks testatora gribai. Šī loma jo sevišķi tādēļ būtu piešķirama bāriņtiesai, jo tai, kā mēs redzējam, jaunajā civillikumā likumdevējs piešķir arī citas, plašākas tiesības testamentu izpildītāja darbībā; pret šādu funkciju piešķiršanu bāriņtiesai jau noteikti nekā nevarētu iebilst.

Gadījumā, ja būtu iecelti vairāki testamentu izpildītāji, bet daļa no tiem atkristu jeb atsacītos no savu pienākumu pildīšanas, tā kā paliktu tikai viens testamentu izpildītājs, tad viņam vienam pašam būtu jāizpilda testaments uz vispārēja pamata. Ja tomēr pēc lietas apstākļiem būtu pamats secināt, ka testators tieši vēlējis, lai testamentu izpildītu taisni viņa noteikts personu skaits, tad atkritušo testamentu izpildītāju vietā būtu ieceļami aizgādņi testamentu izpildīšanai, un proti, tik daudz, cik daudz testamentu izpildītāju atkrita (Civillik. 631. p.).

Kad testamentu izpildītāja darbība pabeigta, viņam principā par to nav nevienam jāziņo, nedz jālūdz atbrīvot viņu no pienākuma pildīšanas. Viņa funkcijas tādā veidā izbeidzas pakāpeniski, ar testatora uzdevumu pakāpenisku izpildīšanu, pie kam

testamenta izpildītājs pats priekš sevis noteic, vai viņam vēl kas jādara, jeb vai viss ir jau padarīts. Tas, saprotams, neizslēdz ieinteresēto personu rīcību 630. panta kārtībā, ja tās atrod, ka testamenta izpildītājs savu darbību vēl nav pabeidzis un ka tam vēl kas jādara, ko viņš atsakas darīt, tomēr šāda rīcība notiek uz pašu ieinteresēto personu ierosmi un kamēr nav bāriņtiesas iejaukšanās, testamenta izpildītājs savas darbības beigas noteic pats priekš sevis, bez jebkāda pienākuma pildīšanas nobeigšanas ārēja izpauduma. Stāvoklis grozas, ja testamenta izpildītājam bija arī pārvaldīšanas uzdevumi; tādā gadījumā testamenta izpildītājam pie savu pienākumu nobeigšanas jānodod pārvaldamais tam, kam tas pienākas un reizē ar to jānodod norēķins par savas pārziņas laiku Civillik. 2343.—2346. pantu kārtībā, t. i. sastādot sīku sarakstu par izdevumiem un ienākumiem, uzrādot attaisnojošos dokumentus u. t. t. Arī tādā gadījumā tāpat darbības izbeigšanas moments neprasa nekādas sankcijas un iestājas ar norēķina nodošanu un uzskatu, ka viņš ir savus pienākumus izpildījis. Par savu rīcību un norēķina rezultātu testamenta izpildītājs paliek atbildīgs ieinteresēto personu priekšā uz vispārējiem pamatiem.

Objektīvi ņemot, atbilde jautājumam, vai testamenta izpildītājs ir izpildījis savus pienākumus arī meklējams testamentā un tanī nospraustajās testamentā izpildītāja darbības robežās. Atsevišķi no tā obligatoriskā termiņa jeb saistošā momenta testamentā izpildītājam nav un tie nav nedz nekusta-

mās mantas nostiprināšana zemesgrāmatās, nedz mantojuma sadale jeb taml., jo testators var uzdot testamenta izpildītājam zinamu darbību arī pēc šo apstākļu iestāšanās (Sen. CKD. spr. 530/1929. g.). Citāds stāvoklis rodas tad, kad testamenta izpildītājs atradās bāriņtiesas uzraudzībā sakarā ar pieskāršanos publiski aizsargājamām interesēm viņa darbības aplokā. Šādā gadījumā testamenta izpildītājs par savu darbību vispār ziņo bāriņtiesai; tāpat viņam jāziņo par darbības nobeigšanu, dodot reizē ar to attiecīgu norēķinu. Kaut arī tādā gadījumā nekāds bāriņtiesas lēmums par viņa atsvabināšanu no amata nebūtu vajadzīgs, jo viņš stājas pie pienākumu izpildīšanas arī bez bāriņtiesas apstiprinājuma, bāriņtiesa var uzdot viņam turpināt darbību un veikt noteiktus uzdevumus un šāds bāriņtiesas rīkojums būs testamenta izpildītājam saistošs.

Kaut arī savā darbībā testamenta izpildītājs nav padots bāriņtiesas uzraudzībai un arī mantinieku un citu ieinteresēto personu uzskats par viņa veicamiem pienākumiem viņam nav saistošs, tomēr šīs personas var sūdzēties bāriņtiesai un pat lūgt, lai to atceļ (630. pants). Šādas tiesības likums piešķir mantiniekiem, legatāriem un citām ieinteresētām personām, ja testamenta izpildītājs «darbojas gausi vai pretēji» šo personu interesēm. Pret šo noteikumu vispāri iebilst nevarētu, jo skaidrs, ka testators varēja arī kļūdīties testamenta izpildītāja izvēlē un iecelt personu, kas vēlāk darbojas nekārtīgi, nemākulīgi jeb pat mantkārīgi, un tamdēļ jā-

atrod ceļš, lai varētu šāda testamenta izpildītāja darbību novirzīt pareizā gultnē jeb atcelt viņu pavisam, ja cita izeja nebūtu atrodamā. Tomēr 630. panta saturs nav visai apmierinošs šo mērķu sasniegšanai; nevarētu piekrist tam, ka ieinteresēto personu sūdzības pielaižamas, ja testamenta izpildītājs darbojas pretēji viņu interesēm. Šī mēraukla vispāri nav pielietojama pie testamenta izpildītāja darbības novērtēšanas, jo tas nemaz nekัลpo mantinieku interesēm, bet tikai darbojas testatora pēdējās darbības pienācīgas izpildīšanas interesēs. Mums jau nācies konsatēt, ka testaments var taisni saturēt rīkojumus, kas vērsti pret mantinieku interesēm un taču arī šādi rīkojumi testamenta izpildītājam jāizpilda. Tādā veidā jāsecina, ka šis kriterijs nebūs pareizs, lai ar tā palīdzību kritizētu testamenta izpildītāja darbību. No otrās puses šāda 630. panta redakcija ir nepietiekoša arī tai ziņā, ka testamenta izpildītājs var darboties dažreiz arī visai ātri un neskarot nemaz minēto personu intereses, un tomēr viņa darbība var būt pilnīgi nepareiza no testatora gribas izpildīšanas viedokļa. Nebūtu nekāda pamata šādos gadījumos liegt lietā ieinteresētām personām šo iemeslu dēļ sūdzēties uz šāda pamata par testamenta izpildītāju jeb lūgt viņa atcelšanu. Aiz aprādītiem iemesliem mums liktos, ka būtu vēlama attiecīga 630. panta grozīšana, ar kuru lietā ieinteresētām personām būtu dodama iespēja sūdzēties par testamenta izpildītāju, ja tas «darbojas gausi vai pretēji testamenta norādījumiem un testatora gribai.»

Sūdzēšanās bāriņtiesai, ārpus jautājuma par testamenta izpildītāja atcelšanu, pati par sevi vēl nekā nevar dot, jo testamenta izpildītājs nav padots bāriņtiesas uzraudzībai, un vienīgais, ko viens vai otrs bāriņtiesas lēmums šādā gadījumā dotu, būtu tikai nopietns iemesls viņa vēlākai eventualai atcelšanai. Tomēr pati atcelšana būtu pielaižama tikai ļoti svarīgos gadījumos, tad, kad patiešām nodibināti tādi apstākļi, kuri ar visu noteiktību ļauj secināt, ka ieceltais testamenta izpildītājs nav derīgs testatora gribas izpildīšanai. Jautājumā par to, vai šāda atcelšana ietilpst bāriņtiesas kompetencē jānāk pie slēdziena, ka pēc pastāvošas likuma redakcijas un vērojamas likumdevēja gribas Civillik. 616.—631. pantos, šis gadījums atzīstams par piekrietošu bāriņtiesas kompetencei, kaut arī 630. pants tieši nesaka, ka testameta izpildītāju atceļ bāriņtiesa. Tas izriet arī no tā, ka bāriņtiesai iesniedzamas sūdzības par testamenta izpildītāja darbību, un vispāri pie visa šī instituta reglamentēšanas minētos pantos, likums nekur nenorāda uz civilas tiesas kompetenci līdzīgos jautājumos, bet itvisur agrākās «attiecīgas tiesas iestādes vietā lika bāriņtiesu. Ja šādā veidā šis jautājums izšķirams de lege lata, tad de lege ferenda mums būtu jānostājas uz to pašu viedokli, kādu mēs ieņēmām pie 621. panta apskates. Testamenta izpildītāja atcelšana ir pēc būtības testamenta daļas atcelšana; testamenta atcelšana visumā jeb daļā notiek tikai prasības kārtībā un tikai civiltiesā, kādēļ arī šai gadījumā šis jautājums būtu ietilpinams civilās

tiesas kompetencē; arī šai gadījumā liekas pareizi apsvērumi, kurus mēs ņēmām vērā augstāk pie līdzīga gadījuma izšķiršanas.

Ja testamenta izpildītājs atcelts no savu pienākumu izpildīšanas jeb ja viņš atkrita aiz citiem iemesliem — nāves vai atteikšanās dēļ un testators nav paredzējis, kas tādā gadījumā būtu darams, tad atkrituša testamenta izpildītāja vietā bāriņtiesas iecel aizgādni. Šai sakarībā pirmām kārtām paceļas jautājums, kas tā būtu par aizgādību. Mantojuma aizgādnis tas nav, jo, vispirms, tad likumā taisni būtu norādījums, ka ja mantojuma aizgādnis nebūtu iecelts pirms tam, tad iecelams šāds aizgādnis šai gadījumā; nav jāaizmirst, ka mantojuma aizgādņa iecelšana ir normalā parādība un likums neizteiktos tik noteikti, ka atkritušā testamenta izpildītāja vietā iecel aizgādni, neaizrādot, ka tas notiek tikai tad, kad vēl nav iecelts mantojuma aizgādnis. Bez tam jau bija norādīts, ka mantojuma aizgādnis taisni izbeidz savas funkcijas tad, kad, testamenta izpildītājs savas tikai iesāk (666. pants). Aiz šiem iemesliem mums jāsecina, ka 631. pants paredz sevišķa aizgādņa iecelšanu, un proti aizgādni testamenta izpildīšanai, kuram jāizpilda testamenta izpildītāja pienākumi. Ņemot vērā, ka šo aizgādni iecel bāriņtiesa, viņam savi pienākumi jāpilda zem tās uzraudzības un viss viņa stāvoklis noteicams pēc analogijas ar mantojuma aizgādni. Šai sakarībā būtu uzsverams, ka arī 616. pantā paredzētais «mantojuma aizgādnis» jāsaprot, kā aizgādnis testamenta

izpildīšanai, bet ne kā aizgādnis Civillik. 660. p. u. sek. pantu izpratnē ¹²⁾).

Likums paredz, ka šo aizgādni ieceļ bāriņtiesa uz tiesas lēmuma pamata, sakarā ar ko paceļas jautājums, kādai tiesai jālemj par šīs aizgādības nodibināšanu. Civilprocesa likums paredz, ka mantojuma aizgādību nodibina miertiesnesis (CPL. 1626. pants), bet tad, kad mantojuma lieta ierosināta apgabaltiesā, tai arī jālemj par aizgādības nodibināšanu. Šai gadījumā, kur jāpieskaras testamenta noteikumiem, pēc analogijas ar izteikto, aizgādnis būtu jāieceļ tai tiesai, kurā bija izlemta testamenta lieta, jo testamentam šai momentā jau jābūt nākšam spēkā, un tā tad jābūt arī attiecīgai testamenta lietai.

Varētu likties, ka šai 631. pantā likumdevējs pielaidis zinamu inkonsekveni; taču ļoti bieži nāk priekšā testamenti, kuros testamentā izpildītājs nemaz nav iecelts un tie tiek izpildīti bez jebkādiem ieceļamiem izpildītājiem it kā pēc Anglijas parauga, bet to izpildīšana tiek uzticēta mantiniekiem. 631. p. tomēr pie testamentā izpildītāja atkrišanas neparedz izpildīšanas nodošanu mantiniekiem, bet nodibina speciala aizgādņa iecelšanas kārtību. Šī inkonsekvence ir tikai šķietama; taisni otrādi, šai noteikumā mēs atrodam konsekventu pieturēšanos pie

¹²⁾ Sk. arī Sinaiskis, lib. cit. lpp. 53, kurš runā par «aizgādni kā testamentā izpildītāju, kas iecelts no bāriņtiesas.»

testamenta izpildītāja instituta pamatprincipa par testatora pēdējas gribas ievērošanu. Likuma ratio šai gadījumā saredzama tendencē ievērot testatora vēlēšanos, lai viņa gribas izpildīšanai sekotu specializraudzīta persona; kad testatora paša izraudzītā persona atkrīt, tad likums nāk testatoram palīgā, testatora griba bez izpildītāja nepaliek un tai tiek izraudzīts cits sargs un aizstāvis šāda aizgādņa personā.

Šai sakarībā noslēgumā vēlētos vēl lieku reizi pastrīpot šo pamatprincipu apskatītā institutā un vēlreiz uzsvert, ka pie katra praktiska gadījuma atrisināšanas un pie katra principāla jautājuma apsveršanas, nekad nedrīkst aizmirst šī instituta patieso mērķi un būtību — testatora pēdējās gribas pilnīgu un precīzu izpildīšanu, saskaņā ar testamenta dotiem aizrādījumiem.

Tezes

1. Testamenta izpildītājs nav pārstāvis, jo pārstāvība nevar nodibināties bez vienošanās par to un nevar pastāvēt bez pārstāvamā; testamenta izpildītājs nevienu nepārstāv un ne ar vienu nevienojas par pārstāvību.

2. Testamenta izpildītāja instituts nav arī aizgādības paveids, jo aizgādni ieceļ publiskā iestāde objektīvi svarīgu interešu aizsardzībai, bet testamenta izpildītāju ieceļ privāta persona — testators savas tīri subjektīvas gribas izpildīšanai.

3. Testamenta izpildītājs ir institutum sui generis; testamenta izpildītājs ir testatora pēdējās gribas apsargātājs; viņš nepārstāv testatoru, bet it kā atvieto to pēc nāves, rīkojoties pie tam savā — testamenta izpildītāja vārdā, bet ne citas personas vārdā.

4. Testamenta izpildītāja darbībai dod saturu un nosprauž tās robežas testaments un testatora pēdējā griba; tikai sevišķos gadījumos publiskās interesēs uzraudzība par testamenta izpildītāja darbību piekrīt bāriņtiesai.

5. Civillikuma 616. pantā paredzētam sevišķam testatora aktam formas ziņā jāatbilst visām formas prasībām, kas uzstādamas testamentam.

6. Testamenta izpildītāja darbība principā sākas ar testamenta stāšanos likumīgā spēkā; ja tomēr pienācīga testamenta izpildīšana prasa testamenta izpildītāja iejaukšanos vēl pirms tam, tad testamenta izpildītājam ir tiesības spert attiecīgus soļus arī agrāk.

7. Testamenta izpildītāja stāvoklis, kad tas savā darbībā saduras ar publiski sargājamām interesēm, apspriežams pēc analogijas ar aizgādņa, resp. aizbildņa stāvokli.

8. Civillikuma 621. pantā būtu vēlams grozījums, saskaņā ar kuru katra atkāpšanās no testamenta, ja par to starp testamenta izpildītāju un ieinteresētām personām panākta vienprātība, būtu padota tiesas kontrolei, bet domstarpību gadījumos strīdi būtu izšķirami prasības kārtībā civiltiesā.

9. Civillikuma 630. pantā būtu vēlams grozījums, saskaņā ar kuru ieinteresētām personām būtu piešķiramas tiesības sūdzēties par testamenta izpildītāju, ja tas darbojas gausi jeb pretēji testamenta norādījumiem vai testatora gribai.

10. De lege lata tiesības atcelt testamenta izpildītāju pieder bāriņtiesai; de lege ferenda būtu vēlams ietilpināt testamenta izpildītāja atcelšanas tiesības civiltiesas kompetencē.

11. Civillikuma 631. pantā paredzētais aizgādnis ir speciāls aizgādnis testamenta izpildīšanai, kas atvieto testamentu izpildītāju, bet darbojas zem bāriņtiesas uzraudzības.

Literatura.

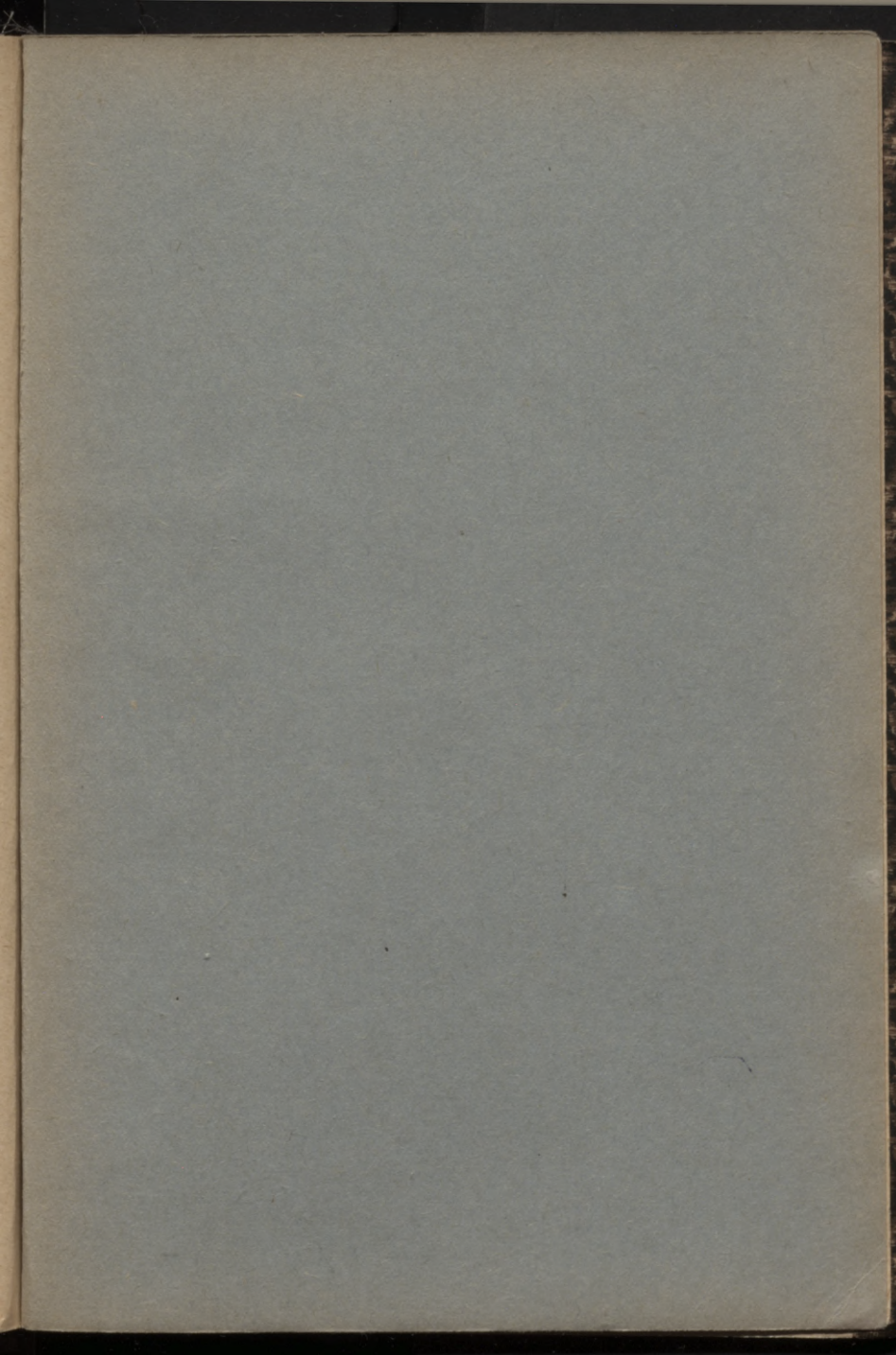
1. Проф. С. А. Бъляцкинъ. Частное право въ основныхъ принципахъ. 1928.
2. Julius Binder. Bürgerliches Recht. Erbrecht. 1923.
3. K. Celms. Vai bāriņtiesas ir tiesas vai administratīvas iestādes? TMV 1937. g.
4. Dr. Carl Erdmann. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen. 1892.
5. Dr. H. Freund. Das Zivilrecht Sowjetrusslands. 1924.
6. V. Sinaiskis. Testamenta izpildīšana. «Jurists» Nr. 3/4. 1938. g.
7. Проф. В. И. Синайскій. Основы гражданского права. 1926.
8. Г. Ф. Шершеневичъ. Учебникъ русскаго гражданского права. 1912.
9. Dr. Bernhard Windscheid. Lehrbuch des Pandektenrechts. 1891.

Avoti.

1. Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937. g. izd.
2. Civillikumi. Prof. A. Būmaņa u. c. 1935. g. izd.
3. Civilprocesa likums. Kodif. nod. 1937. g. izdev.
4. Tiesu iekārta. Kodifikācijas nod. 1936. g. izdev.
5. Izvilkumi no Latv. Senata Civiltasacijas dep. spriedumiem. Konradi un Valtera sakopojumā.
6. Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Прибалтійскихъ. Sastād. V. Bukovskis. 1914.
7. Уставъ Гражданскаго Судопроизводства. Sastād. I. Tjutrjumovs, 1923.
8. Zivilgesetzbuch. (ZGB).
9. Das bürgerliche Gesetzbuch (BGB) mit besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts. V. Band. Erbrecht. Michaelisa un Zeifarta izd. 1928.
10. Code civil.

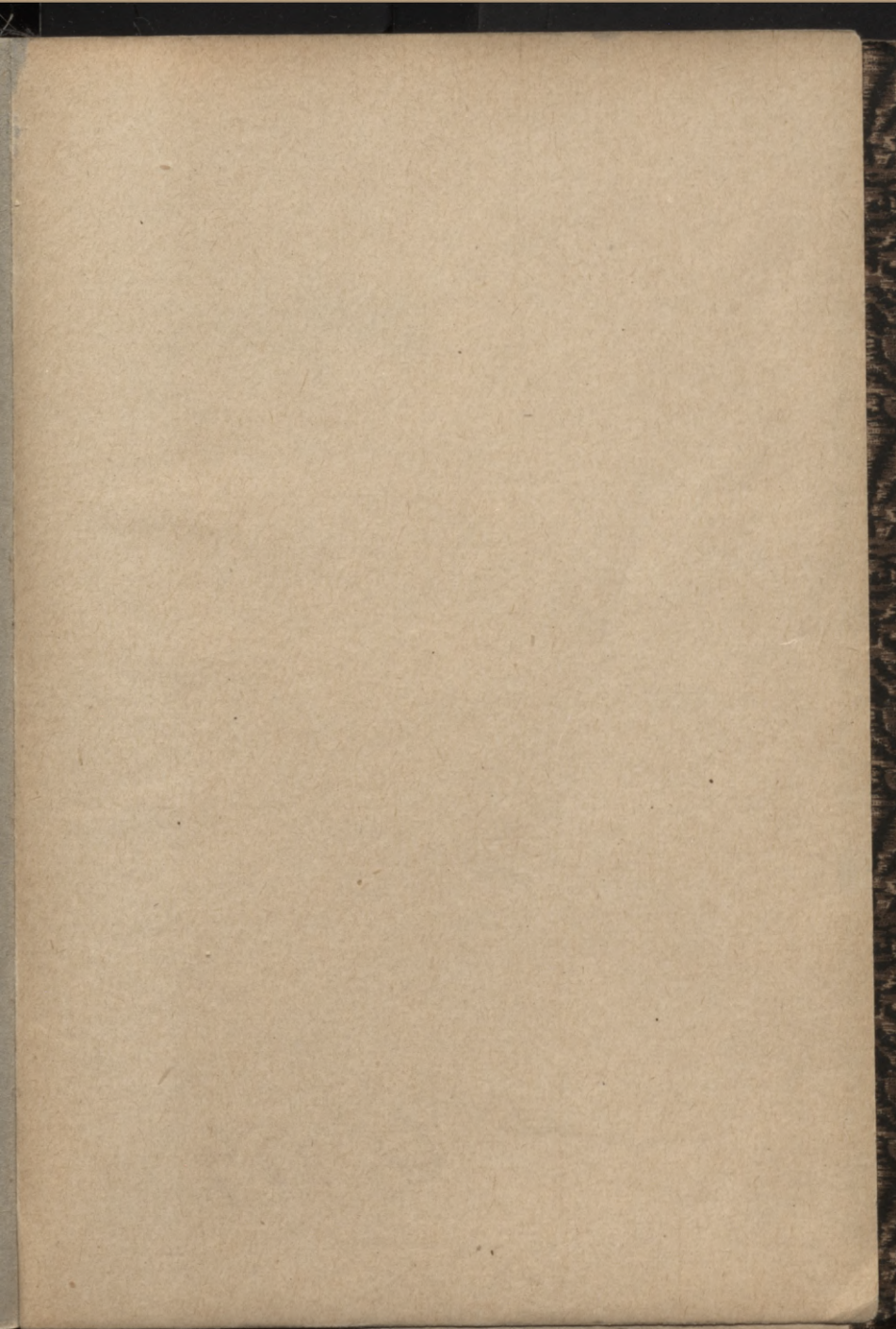

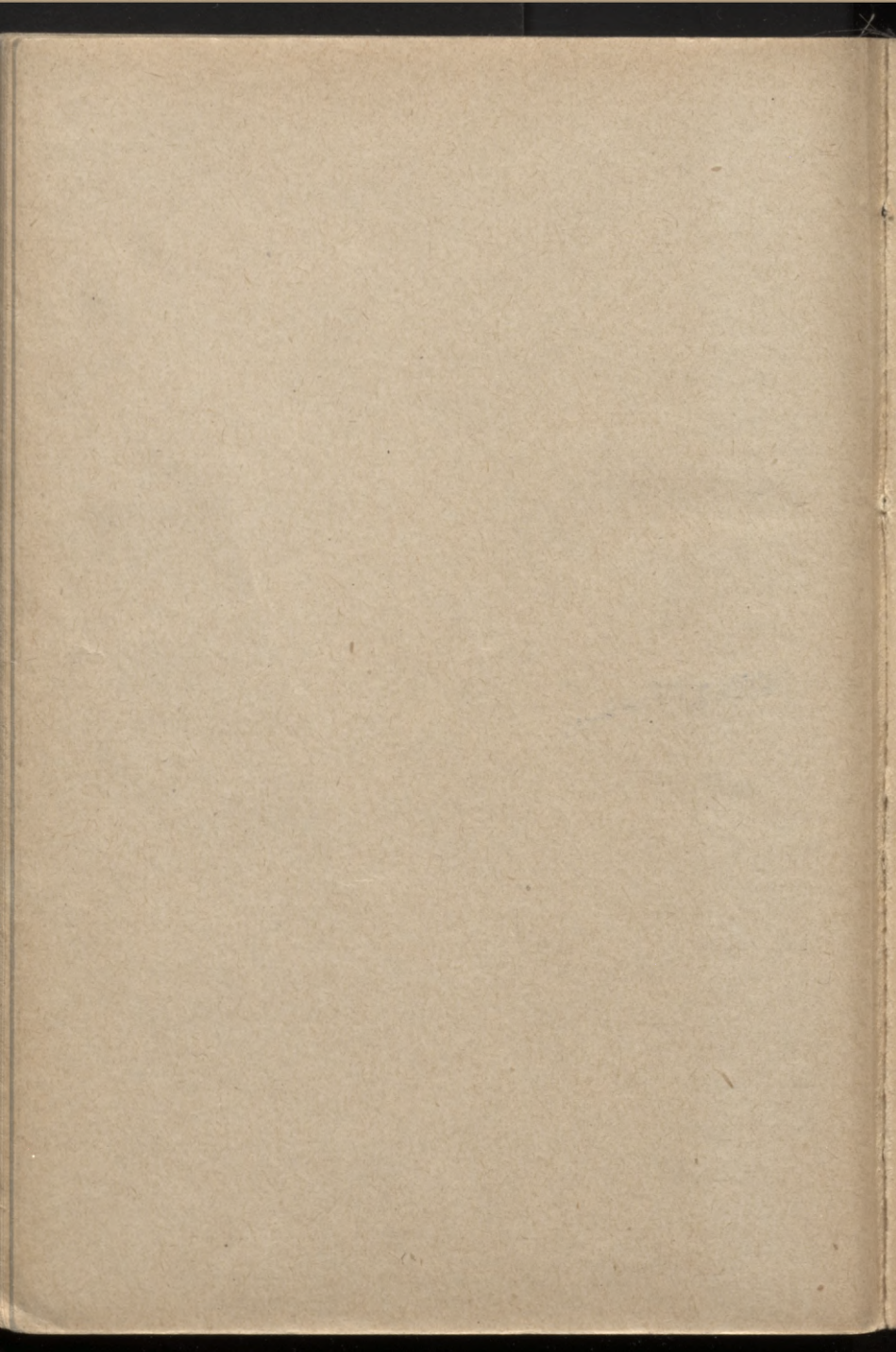
Ls 574

Zs 579

- 3. JUNI 1939

D. 20

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309065730